

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
д-р екон.наук., професор
_____ Володимир СИБІРЦЕВ
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти
на тему:
«Управління фінансовою безпекою комерційного банку»

Виконала: здобувач вищої освіти 2 курсу, групи
ФС-22М ОПП «Фінанси, банківська справа та
страхування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

_____ **Олександр КУДАРЕНКО**
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи: кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та
страхування

_____ **Наталія ГАВРИЛОВА**
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент: директор відділення АТ КБ
«Приватбанк»

_____ **Тетяна МІРОШНІЧЕНКО**

Рецензент: Рецензент роботи: к.е.н., доцент,
асистент

_____ **Оксана ЮРЧЕНКО**
« ____ » _____ 2024 р.

м. Кропивницький

Завідувачу кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Сибірцеву В.В.

здобувача вищої освіти економічного
факультету групи ФС-22М

(ОПП «Фінанси, банківська справа та
страхування спеціальності 072

«Фінанси,

банківська справа та страхування»)

Кударенка Олександра Васильовича

ЗАЯВА

Прошу дозволити мені виконати кваліфікаційну роботу за другим
(магістерським) рівнем вищої освіти на тему: «Управління фінансовою
безпекою комерційних банків»

« 30 » червня 2023 р.

_____
(підпис)

Погоджено:

Керівник кваліфікаційної роботи:

_____ науковий ступінь, вчене звання, **Гаврилова Наталія**

Валеріївна

(підпис)

« 30 » червня 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування:

_____ док. екон. наук, професор **Сибірцев Володимир**

Васильович

(підпис)

« 30 » червня 2023 р.

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
 Ступінь вищої освіти магістр
 Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Освітньо-професійна (освітньо-наукова) програма «Фінанси, банківська
 справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри

Володимир СИБІРЦЕВ

« 04 » вересня 2023 року

**ЗАВДАННЯ
 НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Кударенка Олександра Васильовича

1. Тема роботи «Управління фінансовою безпекою комерційного банку»
  2. Керівник роботи Гаврилова Наталія Валеріївна, канд. економ. наук, доцент
  3. Строк подання роботи до захисту 20.01.2024
  4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних аспектів фінансової безпеки комерційного банку, обґрунтування практичних пропозицій щодо фінансової безпеки банку.
 Для досягнення мети дослідження були вирішенні відповідні завдання: визначення теоретико-методичних засад управління фінансовою безпекою комерційних банків; проведення оцінки рівня фінансової безпеки комерційного банку на матеріалах АТ КБ «Приватбанк»; визначення заходів забезпечення фінансової безпеки комерційних банків.
- Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1			
2			
3			

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану дослідження	жовтень 2023 р.	
2.	Підбір та вивчення літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи	жовтень 2023 р.	
3.	Підготовка та подання керівнику: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - вступу та висновків	листопад 2023 р. листопад 2023 р. листопад 2023 р. грудень 2023 р.	
4.	Подання робочого варіанту роботи керівнику	грудень 2023 р.	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	грудень 2023 р.	
6.	Нормо-контроль секретаря ЕК, перевірка на академічну доброчесність	грудень 2023 р. – січень 2024 р.	
7.	Відгук керівника	грудень 2023 р. – січень 2024 р.	
8.	Рецензування роботи. Підготовка документів, що подаються до ЕК (листи, довідки, інформаційний листок, висновок-виписка, опубліковані статті).	грудень 2023 р. – січень 2024 р.	
9.	Подання роботи завідувачу кафедри на допуск до захисту	січень 2024 р.	
10.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень завідувача кафедри.	січень 2024 р.	
11.	Подання роботи та супровідних документів до ЕК	січень 2024 р.	
12.	Захист роботи	січень 2024 р.	

Дата видачі завдання:

« 04 » вересня 2023 року

(підпис керівника)

Гаврилова Н.В.

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання:

« 04 » вересня 2023 року

(підпис здобувача)

Кударенко О.В.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Кударенко О.В. Управління фінансовою безпекою комерційного банку.

Рукопис.

Кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування». Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, 2024.

У роботі розглянуто теоретико-методологічні засади управління фінансовою безпекою комерційного банку. Визначено сутність та економічну основу фінансової безпеки комерційних банків, проведено визначення рівня фінансової безпеки комерційних банків та визначення рівня фінансової безпеки кількісними методами. АТ КБ «Приватбанк», розглянуто організаційну та фінансово-економічну оцінку діяльності АТ КБ «Приватбанк», проведено аналіз та оцінку результатів фінансово-економічної безпеки АТ КБ «Приватбанк»

Розглянуто заходи забезпечення фінансової безпеки комерційного банку, визначено методи фінансової безпеки комерційних банків

Ключові слова: комерційні банки, безпека, фінансова безпека комерційних банків, стратегічні та тактичні рівні фінансової безпеки, механізм реалізації фінансової безпеки, SWOT аналіз АТ КБ «Приватбанк»

ANNOTATION

Kudarenko O.V. Management of financial security of a commercial bank.

Manuscript.

Qualification work for the second (master's) level of higher education in specialty 072 "Finance, banking and insurance" OPP "Finance, banking and insurance". Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, 2024.

The paper examines the theoretical and methodological principles of managing the financial security of a commercial bank. The essence and economic basis of financial security of commercial banks was determined, the level of financial security of commercial banks was determined and the level of financial security was determined by quantitative methods. JSC CB "Privatbank", the organizational and financial and economic assessment of the activities of JSC CB "Privatbank" was considered, the analysis and evaluation of the results of the financial and economic security of JSC CB "Privatbank" was carried out

Measures to ensure the financial security of a commercial bank are considered, methods of financial security of commercial banks are determined

Keywords: commercial banks, security, financial security of commercial banks, strategic and tactical levels of financial security, financial security implementation mechanism, SWOT analysis of Privatbank JSC

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....	9
1.1. Сутність та економічна основа фінансової безпеки комерційного банку.....	9
1.2. Стратегічні та тактичні рівні фінансової безпеки банку.....	15
1.3. Визначення рівня фінансової безпеки кількісним методом...	
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ НА МАТЕРІАЛАХ АТ КБ «ПРИВАТБАНК».....	24
2.1. Організаційна та фінансово-економічна оцінка діяльності АТ КБ «Приватбанк».....	24
2.2. Аналіз та оцінка результатів фінансово-економічної діяльності АТ КБ «Приватбанк».....	32
2.3. Аналіз рівня та стану фінансової безпеки комерційних банків України.....	
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....	44
3.1. Підвищення безпеки комерційних банків через управління інформаційними ризиками	44
3.2. Методи стабілізації фінансової безпеки комерційних банків.....	44
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Банківська система є важливою складовою загальною економікою – фінансовою складовою системи всієї країни. Адже банківська система з'єднує всіх учасників міжгосподарських відносин, та забезпечує кредитно-розрахункове обслуговування та кредитування при цьому забезпечуючи стійкий рівень довіри до банківської системи з боку клієнтів всіх рівнів. Тому, досягнення відповідного рівня фінансової безпеки комерційними банками є важливою і актуальною задачею.

В умовах нестійкої економіки та впровадження заходів інтеграції України у світову спільноту з урахуванням факторів внутрішніх та зовнішніх загроз посилюється потреба у дослідженні теоретичних засад та практичного дослідження фінансової безпеки комерційних банків та вирішення питань забезпечення її належного рівня. Нажаль, внутрішні та зовнішні загрози перешкоджають реалізації заходів стратегічного розвитку банківської системи, а отже ставлять під сумнів загальну безпеку комерційного банку. Отже актуальністю теми дослідження є потреба дослідження теоретичних засад та практичних аспектів управління фінансовою безпекою комерційних банків.

Питанням фінансової безпеки комерційного банку, побудови її механізму та заходів впливу присвячені праці відчизняних науковців, серед яких особливо варто виділити Коваленко В.В., Зубок М.І., Моргань, Журавка, Діденко К.В., Тимошенко О.В.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних аспектів фінансової безпеки комерційного банку, обґрунтування практичних пропозицій щодо фінансової безпеки банку.

Для досягнення мети дослідження були вирішенні відповідні завдання:

- визначення теоретико-методичних засад управління фінансовою безпекою комерційних банків;

- визначення сутності та економічна основа фінансової безпеки комерційного банку;
- визначення рівня фінансової безпеки банку;
- проведення оцінки рівня фінансової безпеки комерційного банку на матеріалах АТ КБ «Приватбанк»;
- дослідження організаційної та фінансово-економічної оцінка діяльності АТ КБ «Приватбанк»;
- проведення аналізу та оцінки результатів фінансово-економічної діяльності АТ КБ «Приватбанк»;
- проведення аналізу рівня та стану фінансової безпеки комерційних банків України;
- визначення заходів забезпечення фінансової безпеки комерційних банків.

Об'єкт дослідження є процес визначення фінансової безпеки комерційними банками в сучасних умовах.

Предмет дослідження є теоретико-методичні аспекти та практичні умови забезпечення фінансової безпеки комерційних банків в сучасних умовах

Методи дослідження. Проведене дослідження спирається на використанні сучасних методів, як дослідний та систематизації, емпіричний та теоретичний в частині вивчення теоретичного обґрунтування фінансової безпеки комерційного банку, аналізу та синтезу в частині проведення аналізу фінансового стану та виявлення рівня фінансової безпеки банку.

Наукова цінність одержаних результатів. Теоретичними та практичними результатами, які мають наукову новизну відносимо:

запропоновано:

- визначення фінансової безпеки, як достатній рівень фінансових відносин за яким відбувається сталий та сприятливий розвиток комерційного банку, постійне підвищення фінансового рівня банку та забезпечення потужної протидії зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим факторам;

одержали подальший розвиток:

- систематизація підходів до визначення фінансової безпеки, яке більш поглиблено розкриває його зміст, виявляє функції та методи.

Практичне значення одержаних результатів. Обґрунтовані практичні рекомендації щодо визначення рівня фінансової безпеки можуть бути застосовані у діяльності банків в сучасних умовах невизначеності.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи доповідалися на: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України» (ЦНТУ, 7-8.12.2023 р.), результатом чого є опублікування тез доповідей на тему: «Заходи забезпечення фінансової безпеки комерційних банків»

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота виконана згідно з методичних рекомендацій до виконання та захисту випускних кваліфікаційних робіт. Кваліфікаційна робота викладена на 70 сторінках комп'ютерного тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота включає 11 таблиць, 9 рисунків, список використаних джерел налічує 65 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1. Сутність та економічна основа фінансової безпеки комерційного банку

Безпека комерційних банків повинна розглядатись із різних ракурсів. Так, важливим є дослідження фінансової безпеки з особистого, колективного, фінансово-економічного, військово-політичного, соціального та інформаційного рівня.

Так, за визначеннями Барановського О. фінансова безпека розглядається як: «Сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню та відтворенню його майна й інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей. Стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує» [3].

У своїх працях Р. Гриценко стверджує, що фінансова безпека це: «Стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині чи зовні банківської системи» [11].

Відомий науковець Н. Євченко, у своїх роботах визначає, що: «Фінансова безпека банку – це такий його фінансовий стан, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, що дає змогу своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток банку в поточному та наступних періодах» [16].

За трактуванням А. Єпіфанова, фінансова безпека розглядається, як: «Стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку» [17].

У працях Побережного С. визначається, що: «Фінансова безпека банку – це важлива складова частина фінансової, а тому і національної безпеки; це такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку» [36].

Відомий науковець О. Хитрін у своїх працях стверджує, що «Фінансову безпеку банку можна визначити як динамічний стан, за якого він: юридично і технічно здатний виконувати та реально виконує властиві йому функції та забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має у своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу» [60].

Підсумовуючи погляди вказаних науковців вважаємо, що можливо доповнити поняття фінансової безпеки, та розглядати його як достатній рівень фінансових відносин за яким відбувається сталий та сприятливий розвиток комерційного банку, постійне підвищення фінансового рівня банку та забезпечення потужної протидії зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим факторам.

З кризовим саном в банківській системі стикаються не лише вітчизняні банки, а і зарубіжні. Тому і важливим є питанням визначення заходів банківської системи як для вітчизняних банків так і для зарубіжних. Так, з метою забезпечення фінансової безпеки комерційних банків Базельський комітет із питань банківського нагляду розглянув пакет реформ, який отримав

назву Базель III. Основні тези Базельського комітету представлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Основні вимоги Базельського комітету з забезпечення фінансової безпеки банку

Назва	Основна теза	Методи досягнення
Регулятивний капітал	Обсяг капіталу в банківській системі повинен бути збільшений для підвищення його стійкості до майбутніх епізодів економічного й фінансового потрясіння	Досягнення єдиного рівня й якості капіталу, більш високих, ніж наявні по Базелю I і Базелю II, і прийнятних для сприяння стабільності в банківському секторі на довгострокову перспективу. – захисні модулі; – покриття ризиків; – підвищення якості, погодженості й прозорості найвищих форм капіталу I рівня для забезпечення рівноправної конкуренції; – управління різноманітними вимірниками (показниками) при оцінці ризиків
Ліквідність	Принципи ефективного управління ризиком ліквідності та контролю	Реалізація принципів, розробка оптимальних (еталонних) значень, інструментів і показників для використання послідовних, однорідних стандартів ліквідності для транснаціональних банків
Управління ризиками	Подолання недоліків в управлінні ризиками, виявленими в результаті кризи	Корпоративний устрій та управління ризиками банківської установи; оцінка ризику позабалансових експозицій і сек'юритизації; – ефективне управління ризиками концентрації; – стимулювання управління ризиками та прибутком (у т. ч. винагороди працівників); – макропруденційний підхід до здійснення банківського нагляду
Прозорість	Ринкова дисципліна – встановлює низку необхідних вимог до розкриття інформації, які доповнюють дві інші основи Базеля II	Це дасть учасникам ринку змогу оцінити достатність капіталу банку на основі компонентів інформації про сферу застосування, капітал, експозиції ризику та процес оцінки ризиків. Розкриття інформації, пов'язаної із сек'юритизацією, торговельними операціями

Джерело [24, 45, 65]

Узагальнюючи викладене, можемо обґрунтувати низку принципів, які наочно демонструють закономірності «фінансової безпеки банків.

- комплексності: необхідність врахування зовнішніх та внутрішніх загроз, які впливають на фінансову безпеку банків;
- об'єктивності: оцінка вірогідності зниження рівня фінансової безпеки повинна здійснюватися на основі використання методичних підходів, а не суб'єктивних міркувань аналітиків;
- безперервності й оперативності: процес забезпечення фінансової безпеки банку повинен здійснюватись на постійній основі, що дозволяє своєчасно реагувати на появу зовнішніх та внутрішніх загроз
- конфіденційності: внутрішня інформація банку щодо вірогідності виникнення кризових явищ та зниження фінансової стійкості повинна бути

комерційною таємницею банку, оскільки її розголошення може викликати паніку серед його клієнтів;

- законності: заходи, що виконуються в межах, необхідних для забезпечення безпеки банку, ґрунтують ся на чинних Законах України, Постановах Кабінету Міністрів, Указах Президента України, нормативних актах Національного банку, вимогах документів місцевих органів влади та статуту банку;

- самостійності і відповідальності: підрозділи фінансової безпеки банку повинні мати у своєму розпорядженні всі необхідні засоби для ефективного ви рішення поставлених перед ними завдань, повноваження осіб і підрозділів банківської безпеки суворо регламентують ся нормативними актами банків;

- економічної доцільності: забезпечення фінансової безпеки не повинно призводити до погіршення умов діяльності та стану банку, перешкоджати реалізації його інтересів та витрати на їх проведення мають бути адекватними ефективності останніх;

- цілеспрямованості: підтримання фінансової безпеки здійснюють ся у суворій відповідності до завдань, які вирішує банк згідно із затвердженою його керівництвом комплексною програмою безпеки» [18, 28].

Як основні складові фінансової безпеки банку можна визначити: «систему управління ризиками, фінансову стій кість, рівень капіталізації та достатність власного капіталу для покриття банківських ризиків, якість кредитного та інвестиційного портфелів і, як наслідок, банківських акти вів в цілому, рівень рентабельності банківської діяльності, фінансовий потенціал, рівень корпоративного контролю, конкурентоспроможність банку та банківських послуг на ринку, частку іноземного капіталу у статутному капіталі та ін. За цих обставин, державне регулювання фінансової безпеки банку передбачає узгодження та координацію її складових елементів для забезпечення їх найефективнішого функціонування та недопущення

виникнення конфліктів, що можуть становити загрозу фінансовим інтересам держави» [18,28].

Як зазначає С. Побережний, «забезпечення фінансової безпеки банків передбачає виконання низки завдань: ідентифікацію ризиків і пов'язаних з ними потенційних небезпек; визначення індикаторів фінансової безпеки банку; впровадження системи діагностики та моніторингу стану фінансової безпеки; розробку заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки банку, як в короткостроковому, так і в довгостроковому періодах; контроль за виконанням запланованих заходів; аналіз виконання заходів, їх оцінка корегування; ідентифікацію загроз банку і корегування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань банку» [36].

На думку М. Зубка, основними завданнями фінансової безпеки банку є: «моніторинг і облік факторів, що визначають загрози фінансовій діяльності банку; формування оптимальної структури боргових зобов'язань (банку та його клієнтів); протидія злочинним зазіханням на фінансові ресурси банку; визначення причин та усунення наслідків реалізованих загроз; забезпечення балансу доходів та витрат у діяльності банку; забезпечення ліквідності та платоспроможності банку» [19].

На нашу думку, до зазначених завдань можна додати ще й забезпечення фінансової стійкості і фінансової незалежності банку; збереження фінансових можливостей банку у безпечному стані в умовах дії різноманітних небезпек і загроз.

«Процес забезпечення фінансової безпеки банку вимагає здійснення інформаційно-аналітичної роботи, результати якої є необхідною умовою для впровадження моніторингу, оцінки рівня та аналізу факторів, що впливають на рівень його фінансової безпеки. Функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення є обов'язковим для правильної та оперативної оцінки рівня фінансової безпеки банку, прогнозування можливих внутрішніх та зовнішніх загроз, дотримання достатності фінансових ресурсів для своєчасного виконання зобов'язань» [8,16].

На думку В. Коваленка: «невід’ємною складовою комплексу заходів по забезпеченню фінансової безпеки банківської діяльності є система страхування депозитів, яка забезпечує захист депозиторів від ризику втрати вкладених коштів або мінімізацію цього ризику у разі банкрутства комерційного банку. З метою побудови ефективної системи гарантування коштів клієнтів в комерційних банках України, доцільно розповсюдити такі умови на кошти. В умовах посилення макроекономічної нестабільності, зростання зовнішніх та внутрішніх загроз фінансова безпека банку є важливим інструментом реалізації його інтересів та пріоритетних цілей, нарощування фінансового потенціалу для кількісного та якісного зростання, зміцнення позицій на ринку банківських послуг, забезпечення нормального функціонування та сталого розвитку» [20, 22].

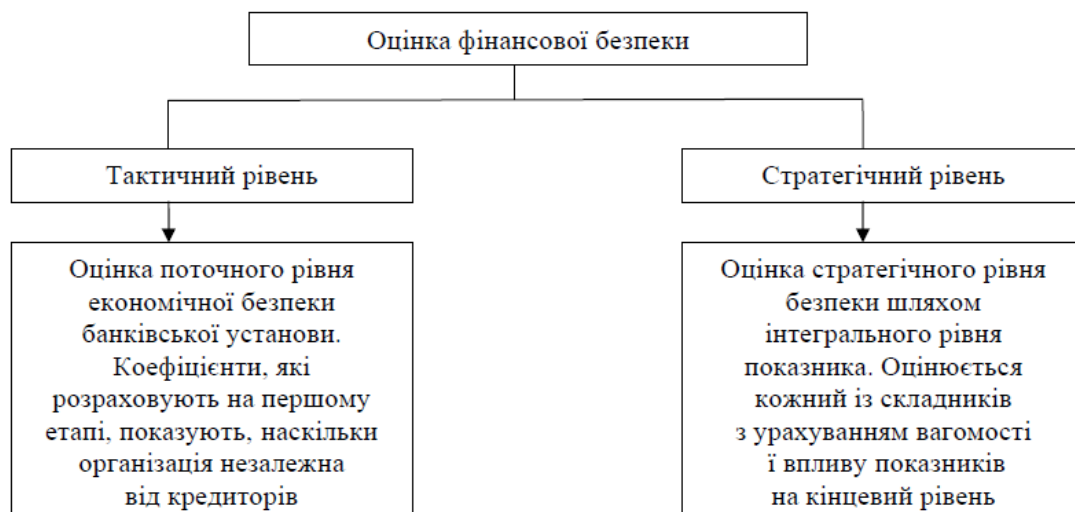
Усвідомлення сутності поняття «фінансова безпека банку» дозволить комплексно та системно визначити та описати загальні вимоги до самозахисту, саморозвитку та самозбереження вітчизняного банківського сектора в умовах глибоких структурних економічних перетворень у світі. Усвідомлення внутрішніх та зовнішніх загроз дозволить сформувати надійну систему забезпечення фінансової безпеки банку, спрямовану на виконання. При цьому, система фінансової безпеки банку має знаходитися у постійному розвитку та постійно адаптуватися до змін зовнішнього і внутрішнього середовища для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектора, стійкість та стабільність роботи якого визначають фінансову рівновагу в країні та забезпечує перехід до інноваційної моделі зростання національної економіки.

1.2. Стратегічні та тактичні рівні фінансової безпеки банку

Спираючись на заходи, які використовують потужні банківські установи світу з метою зміцнення фінансової безпеки слід виділити наступні:

- розробка та реалізація заходів фінансової безпеки, які б відповідали належному рівню в умовах нестійкого фінансового та військово-політичного стану;
- розширена мобілізація додаткових коштів;
- поглиблена оцінка поточного стану фінансової безпеки на постійній основі;
- проведення заходів реструктуризації заборгованостей;
- проведення заходів забезпечення підтримки уряду та оптимізація нормативно-правової бази.

Визначені заходи сприяють стабілізації та розширення джерел фінансування. Розраховуючи рівень фінансової безпеки важливо дотримуватись певних стратегічних та практичних пріоритетів, які представлені на рисунку 1.1.

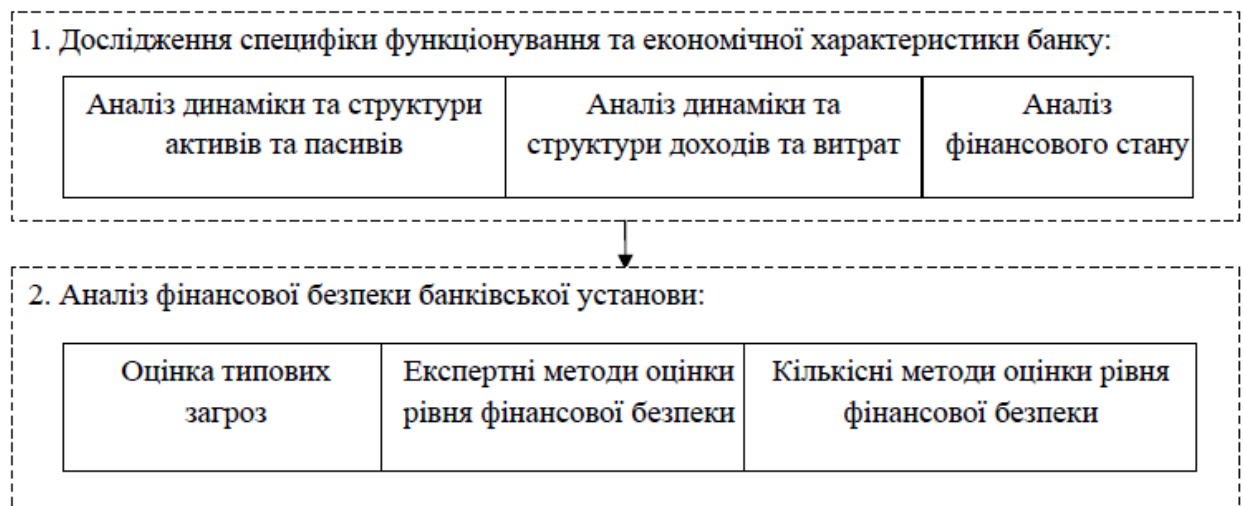

Джерело [6, 56]

Рис. 1.1. Стратегічні та тактичні рівні оцінки фінансової безпеки

Оцінка рівня фінансової безпеки має деякі недоліки, серед яких варто особливо виділити:

- обмеженість щодо вибору складових фінансової безпеки;
- обмеженість та слабка деталізованість динамічних змін показників банківської системи та відсутність опису дестабілізуючих та розбалансовуючих факторів впливу;
- відсутність єдиного твердження щодо показників фінансової безпеки банку;
- відсутність розробленої комплексної методики визначення стану та рівня фінансової безпеки на всіх стадіях та етапах невизначеності та загроз.

Джерело [36, 56]

Рис. 1.2. Схема проведення оцінки рівня фінансової безпеки

Слід зауважити, що важливим є забезпечення відповідного рівня фінансової безпеки задля забезпечення підвищення рівня ефективної діяльності. Досягнення відповідного рівня фінансової безпеки має відбуватись на основі визначених підсистем:

- визначення рівня фінансової діагностики;
- врахування дії фінансових важелів, джерел та методів забезпечення фінансової безпеки;

- здійснення заходів контролю та аналізу отриманих результатів, постійна перевірка їх наповненості та достовірності.

Схема проведення оцінки рівня фінансової безпеки представлена рисунком 1.2.

Необхідною умовою для виявлення та мінімізації впливу заходів, що знижують результативність банківської системи є комплексність та цілісність. Оцінка фінансової безпеки складається із визначення цілей, напрямків та завдань оцінки, визначенню та розрахунку системи показників, які визначають етап досягнення визначених цілей, пріоритетів та завдань, реалізація заходів та розробка алгоритму дій рівня фінансової безпеки, визначення рівня пріоритетних цілей та рівнів фінансової безпеки, вирахування джерел отримання необхідної інформації для визначення рівня та стану фінансової безпеки.

Принципи, характеристика та механізм реалізації фінансової безпеки комерційного банку представлений у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Принципи, характеристика та механізм реалізації фінансової безпеки

Принцип	Характеристика	Механізм реалізації
Об'єктивність	Полягає в необхідності використання інформації, яка адекватно відбиває реальну ринкову ситуацію, а також відповідає таким властивостям: однозначність трактування результатів оцінки, планування та ретельне проведення експертного опитування для отримання необхідної інформації з метою зниження похибки та ризиків	Чітке визначення джерел інформації, необхідної для процесу оцінки: фінансова звітність, результати експертного опитування тощо
Всебічність	Оцінка повинна враховувати всі важливі характеристики та результати функціонування банку. Відповідно до даного принципу, банк розглядається як складна система із функціонально-структурною будовою, взаємозв'язками і взаємообумовленістю її складників	Виділення складників фінансової безпеки та розробка системи критеріїв для кожного складника, яка відображає якісні та кількісні показники функціонування банку
Оперативність	Полягає в тому, що оцінка повинна активно впливати на процес функціонування банку та його результати, надавати можливість своєчасно реагувати та коригувати дані процеси. Відповідно до даного принципу, оцінка не повинна потребувати значних витрат часу та коштів на її використання	Для реалізації даного принципу необхідна розробка комп'ютерної програми розрахунку фінансової безпеки
Періодичність	Передбачає необхідність систематичного (щорічного, щоквартального) проведення аналітичних досліджень з урахуванням високої якості організації та планування аналітичної роботи	Даний принцип реалізується шляхом розробки чіткої поточної етапності процесу оцінки
Можливість вдосконалення	Полягає в тому, що розроблена методика повинна мати можливість покращання	Для реалізації даного принципу змінюється склад показників, урахуовуючи специфіку функціонування банківських установ, а також можливі зміни в банківському секторі

1.3. Визначення рівня фінансової безпеки кількісним методом

Банківська діяльність базується на зміцненні, розвитку та партнерства всередині виробничої та невиробничої сфери.

Для оцінки рівня фінансової безпеки банку з використанням кількісних методів рекомендується застосовувати скорингову методику. Основою цієї методики є розрахунок кількості балів, який здійснюється за оцінками фінансових коефіцієнтів і показників.

Кожний банк у процесі роботи прагне «знайти межу між прибутковістю та ризиком, які знаходяться в прямій залежності. Тобто, свідомо йдучи на великі ризики, банк сподівається отримати значний прибуток. Однак необхідно враховувати, що при великих ризиках і значному прибутку діяльність фінансової установи залежить від багатьох факторів. У результаті це може спричинити його неплатоспроможність і, як наслідок, банкрутство. Водночас отримання незначних обсягів прибутку, що можливе за невисокого рівня ризиків, ставить під сумнів доцільність діяльності цього суб'єкта ринкової економіки, оскільки саме прибуток є основним мірилом ефективності роботи» [3].

Оскільки фінансова безпека банку «визначається рівнем його захищеності та ступенем ефективності діяльності, основою побудови методики оцінки фінансової безпеки банку є дві групи показників:

- показники, які характеризують ефективність діяльності банку;
- показники, які характеризують рівень його захищеності та здатність протистояти кризовим явищам» [6].

Таблиця 1.3.

Показники ефективності діяльності банку

Назва показника	Формула розрахунку	Економічний зміст	Норматив
1. Ефективність операцій з процентними коштами, частка од.	$\frac{\text{Процентні доходи}}{\text{Процентні витрати}}$	Збалансованість процентних операцій банку	Більше 1
2. Рентабельність активів, %	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}}$	Ефективність роботи керівництва банку. Віддача від вкладених коштів. Чим значення вище, тим краще	Не нижче середньогалузевого або середнього значення по групі (I, II, III, IV), в яку входить банк. На сьогоднішній день порогове значення – 1,5%
3. Рівень процентної маржі (кредити – депозити) (чиста процентна маржа), %	$\frac{(\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати})}{\text{Активи}}$	Характеризує ефективність процентної політики. Чим значення вище, тим краще	Не нижче середньогалузевого або середнього значення по групі (I, II, III, IV), в яку входить банк. На думку окремих авторів, порогове значення – 5%
4. Ефективність роботи банку, частка од.	$\frac{\text{Доходи}}{\text{Витрати}}$	Загальна ефективність роботи банківської установи. Її здатність генерувати дохід	Більше 1
5. Ефективність комісійної діяльності, частка од.	$\frac{\text{Комісійні доходи}}{\text{Комісійні витрати}}$	Здатність банку заробляти на наданні комісійних послуг	Більше 1
6. Прибуток на одного працівника, грн/чол.	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Кількість працівників}}$	Продуктивність (ефективність) праці працівників банку. Чим значення вище, тим краще	Не нижче середньогалузевого або середнього значення по групі (I, II, III, IV), в яку входить банк

Ці показники є загальноприйнятими. Вони розраховуються не лише для управління безпекою комерційних банків, а і з метою визначення поточного рівня ефективності операцій з процентними коштами, розрахунку рівня ліквідності активів, визначення рівня процентної маржі, рівня ефективності роботи банку, ефективності комісійної діяльності та рівня прибутку на одного працівника.

У таблиці 1.4. розглядається методика розрахунку показників, які визначають рівень фінансової захищеності комерційного банку.

Таблиця 1.4

Показники, які визначають рівень захищеності банку

Назва показника	Формула розрахунку	Економічний зміст	Норматив
1. Ліквідність (миттєва), %	<i>Високоліквідні активи</i> <i>Поточні пасиви</i>	Здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання за рахунок високоліквідних активів	>20% (або 0,2)
2. Рівень проблемних кредитів, %	<i>Проблемні кредити</i> <i>Кредитний портфель</i>	Характеризує якість кредитного портфеля. Рівень простроченої заборгованості в ньому	<5%
3. Коефіцієнт кредитних ризиків, частка од.	<i>Проблемні кредити</i> <i>Резерви під кредити</i>	Рівень покриття резервами потенційних збитків від кредитних операцій	<1
4. Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань, частка од.	<i>Кредити</i> <i>Зобов'язання</i>	Агресивність кредитної політики банку	Оптимально – 0,53–0,90; >0,90 – низька кредитна стійкість; <0,53 – загроза збитків
5. Коефіцієнт достатності капіталу, %	<i>Капітал</i> (Зобов'язання + капітал)	Співвідношення власних і залучених коштів	>10%
6. Співвідношення отриманих і виданих міжбанківських кредитів, частка од.	<i>Кредити видані</i> <i>Кредити отримані</i>	Характеризує тип кредитної політики, що проводиться банком на ринку міжбанківських запозичень	Якщо >1,4, то це загроза для кредитної і фінансової стійкості банку
7. Загальна валютна позиція, %	<i>Відкрита валютна позиція</i> <i>Капітал банку</i>	Характеризує валютну стійкість банку, наскільки капітал банку покриває можливі збитки у разі несприятливої зміни валютних курсів	<30–35%

До цих показників відноситься коефіцієнт миттєвої ліквідності, рівень проблемних кредитів, коефіцієнт кредитних ризиків, коефіцієнт співвідношення кредитів та зобов'язань, коефіцієнт достатності капіталу, співвідношення отриманих і виданих міжбанківських кредитів та загальну валютну позицію.

За свідченням Шелеметьєвої Т.В., Трохимець О.І., Перекрест М.І. : «велике значення повинне надаватися аналізу контрольного середовища банку, оскільки ефективний контроль є невід'ємною частиною безпеки. Політика керівництва у сфері контролю має чи не вирішальне значення для діяльності кредитних установ не лише тому, що вона є складовою частиною її контрольного середовища, але й тому, що керівництво банку несе юридично зумовлену відповідальність перед власниками (акціонерами) і депозиторами (вкладниками), що надали для управління свої активи. Ризики, що виникають

під час проведення фінансових операцій, привели до необхідності застосування системи ефективного контролю. Керівництво комерційного банку має враховувати це під час формування і впровадження систем управлінського контролю, створення відділу внутрішнього аудиту, під час розроблення внутрішніх нормативних документів, положень та інструкцій, а також у процесі підготовки та ухвалення рішень у рамках оперативної діяльності банківської установи» [62].

Це свідчить про те, що важливо і необхідно проводити зважену політики у сфері контролю, належного відношення керівництва до систем внутрішнього контролю і чинників, що визначають це відношення. Оскільки головною метою банківського фінансового управління є забезпечення фінансової безпеки і стійкості банку то важливим є оптимізація процесу управління активами і пасивами, заходи якого спрямовані на залучення максимально допустимого обсягу ресурсів і їх розміщення в максимально прибуткові активи та надійні, що мають необхідний рівень ліквідності і мають обмежений рівень ризику.

При цьому керівництво банку прагне оптимізувати «поточну вартість активів і оптимізувати кінцеві фінансові результати. Для цього воно повинне враховувати наступні грошові потоки, що впливають на підсумкову ефективність роботи банку:

- отримання процентних доходів за усіма видами наданих кредитів, а також дивідендів за акціями і дисконту за векселями;
- зміна ринкової вартості портфелів цінних паперів;
- виплата відсотків по залученим ресурсам усіх видів;
- чистий приплив (відтік) нових ресурсів (власних і залучених);
- зміна вартості активів, викликана необхідністю позапланової їх реалізації для виконання поточних зобов'язань або переказу грошових коштів в інші види вкладень» [62,65].

Невід'ємною складовою частиною комплексу заходів із «забезпечення безпеки банківської діяльності є система страхування депозитів, яка

забезпечує захист депозитів від ризику втрати вкладених коштів або мінімізацію цього ризику у разі банкрутства комерційних банків.

У підходах до створюваних систем страхування депозитів можна виділити: державну систему, яка припускає, що засновниками виступають органи державного управління і регулювання, це надає їй високий статус і дозволяє функціонувати як прибутковій організації, гарантує надійність контролю поточної діяльності; приватну систему, яка засновується приватними комерційними структурами. Це потенційно найбільш вигідне вкладення власних коштів. Але тут можливі протиріччя між інтересами прибутковості і виконанням створеною структурою основних завдань; змішану систему, статутний капітал якої формується як органами державного управління, так і приватними структурами, що сприяє розширенню можливостей по формуванню власних засобів» [62].

З урахуванням аналізу різних видів систем депозитного страхування та інститутів страхування можна констатувати, що її «основними характеристиками стосовно України могли би стати:

- обов'язковість і обмеженість, активна державна підтримка, можливість відкриття спеціальної кредитної лінії НБУ або Міністерства фінансів України для забезпечення гарантій її ліквідності;

- встановлення єдиних рівнів ставок обов'язкових платежів для основної маси комерційних банків з можливістю їх диверсифікації для ризикованих кредитних установ, одночасно система депозитного страхування може бути доповнена різними добровільними формами страхування депозитів, передусім на регіональному рівні, незалежними страховими організаціями, що діють без державної підтримки на комерційних началах, розподіл умов гарантування на кошти, розміщені на рахунках фізичних та юридичних осіб, без їх розділення, гарантування вкладів тільки фізичних осіб може розглядатися як тимчасовий захід з подальшим розширенням видів вкладів і категорій учасників» [62].

В основі забезпечення фінансово-економічної безпеки банківської діяльності лежить фінансова складова частина як комплекс заходів із досягнення максимально можливої платоспроможності і стійкості комерційного банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу і найбільш прибуткових напрямів його вкладень, що досягається шляхом чіткого стратегічного і тактичного планування, аналізу і відвертання загроз фінансового характеру.

Отже, в сучасних умовах варто визначати кількісні та якісні показники, де якісні спираються на використанні експертних оцінок, а передбачають розрахунок конкретних показників із подальшою оцінкою та порівнянням отриманих значень.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ НА МАТЕРІАЛАХ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

2.1. Організаційна та фінансово-економічна оцінка діяльності АТ КБ «Приватбанк»

Кваліфікаційна робота була виконана на матеріалах АТ КБ «Приватбанк». Під час виконання кваліфікаційної роботи нами були виявлені наступні результати АТ КБ «Приватбанк»: «забезпечує універсальне обслуговування для широкого кола клієнтів і є лідером українського ринку в роздрібному сегменті, активно просуваючи послуги для малого й середнього бізнесу та вибірково працюючи в корпоративному секторі. Основу ресурсної бази банку становлять кошти фізичних осіб в національній валюті зі значною часткою поточних рахунків.

Стратегічна мета Банку полягає у наступних заходах: нарощування якісного кредитного портфеля роздрібних кредитів та кредитів малому і середньому бізнесу (МСБ). Банк має потужну транзакційну платформу Приват24, що дозволяє ефективно обслуговувати операції з ведення рахунків клієнтів всіх сегментів та зумовлює високий рівень комісійних доходів. Поряд з online сервісами Банк має розгалужену мережу відділень, банкоматів та терміналів самообслуговування, що дозволяють надавати послуги на всій території країни (за винятком тимчасово окупованих територій).

Цілі керівництва та стратегії їх досягнення полягають у наступному: пріоритетними напрямками діяльності Банку є підвищення якості процесів обслуговування клієнтів з обов'язковим дотриманням вимог законодавства, розвиток кредитування з підтриманням високої якості кредитного портфеля, вдосконалення та розробка банківських продуктів/послуг, оптимізація інфраструктури» [2,34, 35].

В процесі дослідження нами виявлено, що АТ КБ «Приватбанк» в період дії воєнного стану проводить заходи стабілізації діяльності, до яких відносять: «цільові пріоритети Банку, як державного банку України, полягають в першу чергу в активній участі у забезпеченні фінансової стабільності України, підтримці та стабільності функціонування банківського сектору, забезпеченні фінансування пріоритетних галузей економіки та безперебійного функціонування підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури, у тому числі таких, що знаходяться у державній власності.

Як визначено в Основних напрямках діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки (схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України 7 травня 2022 року) у період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки державні банки повинні забезпечити досягнення наступних стратегічних цілей:

- забезпечення фінансової підтримки пріоритетних галузей економіки та підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури;
- доступність надання банківських послуг для забезпечення захисту прав споживачів, зокрема в рамках соціального захисту населення за умови відсутності фізичної загрози працівникам банку;
- створення умов для швидкого відновлення надання банківських послуг у повному обсязі та забезпечення функціональності й безперервності роботи банків державного сектору;
- створення, налагодження та підтримання функціонування ефективної системи фізичної безпеки (центрального апарату та відокремлених підрозділів такого банку, в тому числі безпеки працівників банку), безпеки операційних систем, зокрема з використанням хмарних рішень, та кібербезпеки;
- впровадження заходів, спрямованих на зниження ризиків, у тому числі реалізації можливих загроз, здійснення заходів з безпеки банку, зокрема контроль за ризиками безпеки (у тому числі фізичної, фінансової, кібербезпеки та безпеки операційних систем), ліквідації та/або мінімізації наслідків реалізованих загроз та кризових ситуацій;

- безперебійна ефективна робота керівників банку для забезпечення прийняття необхідних управлінських рішень;
- збереження фінансової стійкості банку, виявлення можливих загроз такій стійкості, а також оперативне реагування на загрози фінансової стійкості та/або їх уникнення» [2,34, 35].

Під час дослідження умов діяльності АТ КБ «Приватбанк» у 2022 році нами було виявлено що: «резерви за кредитними збитками зростатимуть й надалі. Вартість гривневих ресурсів з другої половини 2022 року поступово зростає, реагуючи на утримання високої облікової ставки з червня. Проте дію трансмісійного механізму суттєво сповільнює значний профіцит ліквідності банківської системи. Міжнародні рейтингові агентства продовжують більш уважно та часто відслідковувати тренди розвитку України під час війни та періодично переглядають суверенні рейтинги країни та, відповідно, рейтинги банківської системи. У березні 2022 року, на тлі військового конфлікту з росією, рейтингові агентства Fitch Ratings та Moodys переглянули суверенний рейтинг України та, відповідно, рейтинги Банку. Так, довгостроковий рейтинг дефолту емітента в іноземній валюті оцінюється на рівні «ССС-» (раніше «В»), рейтинг за довгостроковими депозитами в національній та іноземній валютах Саа2 (раніше В3). Агентства зазначають, що рейтингове рішення відображає військове вторгнення росії, яке призвело до підвищених ризиків для зовнішніх та державних фінансів, макрофінансової та політичної стабільності України. В серпні 2022 року рейтингове агентство Fitch Ratings підтвердило довгострокові рейтинги дефолту емітента (РДЕ) чотирьох державних банків, в т.ч. ПриватБанку, та трьох приватних банків України в іноземній та національній валюті на рівні ССС- та ССС відповідно. Також Fitch знизило рейтинг стійкості шести банків до сс, а рейтинг Приватбанку до ссс-, щоб відобразити підвищені суверенні ризики та ризики операційного середовища для кредитоспроможності банків. Зниження рейтингів стійкості стало результатом зниження суверенного рейтингу України до сс через відстрочку виплат за єврооблігаціями. Останній перегляд рейтингів був в

лютому 2023, коли рейтингове агентство Moody's змінило рейтинги оцінки кредитоспроможності п'яти українських банків, в т.ч. ПриватБанку, на «Са» з «Саа3» внаслідок зниження рейтингу незабезпеченого боргу в Україні відповідно до «Са» з «Саа3». Moody's зазначає, що зниження рейтингів зумовлене наслідками війни з Росією, які, ймовірно, створять довгострокові проблеми для економіки та державних фінансів України. Отже, ситуація в Україні в 2022 році залишається доволі складною та напруженою, втім контрольованою. Продовження воєнних дій на території України, подальше руйнування виробничих потужностей, інфраструктури та житлових будинків, а також невизначеність стосовно тривалості такої ситуації стримує подальший розвиток та відтерміновує активну відбудову. Керівництво стежить за станом розвитку поточної ситуації у зовнішньому середовищі і вживає заходів, за необхідності, для мінімізації будь-яких негативних наслідків наскільки це можливо» [2,34, 35].

Як показали проведені нами дослідження: «за підсумками 2022 року Банк має достатній рівень капіталу з урахуванням поточних вимог Національного банку України. Регулятивний капітал Банку на кінець 2022 року становить 54,5 млрд. грн., а норматив адекватності регулятивного капіталу 23,78% (при нормі >10%). Всі нормативні показники ліквідності Банку значно перевищують норми, встановлені НБУ. Так, на 31 грудня 2022 року коефіцієнт покриття ліквідністю складав 311,01% за всіма валютами (LCRBB) та 260,14% в іноземній валюті (LCRIB) при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 100%. В 2022-2023 роках Банк планував продовжувати рухатися за визначеною у 2021 році траєкторією, включаючи продовження трансформаційних процесів в рамках оновленої Стратегії 2024. Це і розвиток сервісних моделей для клієнтів на основі вивчення та запровадження UI/UX, і підтримка темпу розвитку технологій та інноваційних продуктів Банку, і адаптація та вдосконалення традиційних продуктів до потреб клієнтів, і, звісно, оптимізація внутрішніх процесів банку, системи корпоративного управління, ризик менеджменту та Комплаєнс тощо» [34, 35].

Однак, як визначено в «Основних (стратегічних) напрямках діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки (схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України 7 травня 2022 року), у період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки цільові пріоритети Банку, як державного банку України, полягають в першу чергу в активній участі у забезпеченні фінансової стабільності України, підтримці та стабільності функціонування банківського сектору, забезпеченні фінансування пріоритетних галузей економіки та безперебійного функціонування підприємств (об'єктів) критичної інфраструктури, у тому числі таких, що знаходяться у державній власності.

Керівництво стежить за станом розвитку поточної ситуації у зовнішньому середовищі і вживає заходів, за необхідності, для мінімізації будь-яких негативних наслідків наскільки це можливо. Подальший негативний розвиток подій та макроекономічних умов може негативно вплинути на фінансовий стан та результати діяльності Банку у такий спосіб, що наразі не може бути визначений.

Не зважаючи на підвищення кредитних ризиків та макроекономічні умови воєнного стану, Банку вдалося досягнути високих результатів за звітний період. Чистий прибуток Банку за 12 місяців 2022 року склав 30,2 млрд грн., що менше порівняно з 2021 роком на 4,85 млрд.грн., або на 13,8%. Чистий прибуток Банку залишається максимальним результатом всього банківського сектору України, загальний прибуток якого у 2022 році склав 24,7 млрд грн.» [2, 34, 35]

Основними факторами формування «фінансового результату банку в 2022 році є:

- зміна структури транзакційних операцій клієнтів, у т.ч. зростання загального рівня безготівкових розрахунків в країні як більш швидкого та безпечного способу розрахунків, а також значне підвищення обсягу транзакцій за кордоном по картам громадян України, що виїхали за кордон, рятуючись від війни.

- зростання надходжень на поточні рахунки клієнтів, що перекрили відтоки коштів за строковими депозитами та забезпечили зміну структури та обсягу чистого процентного доходу.
- макроекономічні умови, що склалися на банківському ринку України, включаючи тренд облікової ставки НБУ та офіційного валютного курсу.
- зростання кредитних ризиків та формування значного обсягу резервів на їх покриття.
- формування резервів під очікувані збитки внаслідок бойових дій: під втрати готівки та інших активів через руйнування приміщень та банкоматів.
- утримання під контролем операційних витрат через обмеження всіх витрат, які не є прямо пов'язаними із забезпеченням безперервності діяльності. При цьому війна вимагала значних додаткових витрат на забезпечення надійності інформаційних систем банку через переведення їх на хмарну архітектуру, а також системні заходи задля підтримки та захисту співробітників, допомоги збройним силам України через цільові програми благодійності тощо.

На результат банку також суттєво вплинув результат переоцінок. Так, зміна офіційного курсу грн до дол. США в липні обумовила збитки від переоцінки валютної позиції, що частково компенсуються позитивною переоцінкою індексованих ОВДП в портфелі Банку. При цьому, переоцінка індексованих ОВДП є похідною як від зміни курсу грн до дол. США, так і від інфляційних очікувань та зростання внаслідок цього процентних ставок як на ринку України, так і в світі.

Отже, результат роботи Банку за 2022 рік свідчить про його ефективність, стресостійкість, гнучкість та адаптивність. Довіра клієнтів до Банку, оперативне реагування на нові виклики зовнішнього середовища та нові потреби клієнтів, забезпечило Банку лідерські позиції в загальному результаті банківської системи. При цьому, державний ПриватБанк є системно важливим банком, який є основою фінансової системи України» [2,34, 35].

Отже, 2022 рік виявився доволі складним для країни в цілому та АТ КБ «Приватбанк» зокрема «враховуючи негативні тенденції та несповільнення темпів військових дій негативні наслідки та нестійкий фінансовий стан може очікувати всю банківську систему України та АТ КБ «Приватбанк». Враховуючи низку стабілізаційних заходів яку проводить АТ КБ «Приватбанк» є сподівання, що банк не лише вистоїть, а і зміцнить свої конкурентні позиції на ринку.

Станом на 31 грудня 2022 року до строкових депозитів юридичних та фізичних осіб включено 10 530 мільйонів гривень та 146 мільйонів гривень, відповідно (на 31 грудня 2021 року: 7 845 мільйонів гривень та 109 мільйонів гривень), та до поточних рахунків юридичних та фізичних осіб включено 293 мільйонів гривень та 46 мільйонів гривень, відповідно (на 31 грудня 2021 року: 237 мільйонів гривень та 34 мільйонів гривень) коштів клієнтів Кіпрської філії Банку, які були предметом конвертації зобов'язань в капітал при націоналізації в 2016 році (Примітка 30). У 2022 році Банк визнав збитки від переоцінки іноземної валюти за цими коштами клієнтів у сумі 2 790 мільйонів гривень за 2022 рік (2021 рік: прибутки від переоцінки іноземної валюти у сумі 312 мільйонів гривень). Вказані кошти не було перераховано філією Банку через заборону Центрального банку Кіпру на проведення філією міжбанківських розрахунків з Банком та через судові позови відкриті щодо цих коштів. Станом на 31 грудня 2022 року керівництво Банку не завершило аналіз чи задовольняються критерії припинення визнання щодо коштів клієнтів, що підлягали конвертації в капітал» [34,35].

Далі розглянемо динаміку та структуру коштів клієнтів. Так, «станом на 31 грудня 2022 року до складу коштів клієнтів входять депозити у сумі 1 132 мільйона гривень (на 31 грудня 2021 року: 1 302 мільйонів гривень), які являють собою забезпечення виданих Банком кредитів та авансів клієнтам у сумі 1 132 мільйона гривень (на 31 грудня 2021 року: 1 302 мільйонів гривень). Номінальна зареєстрована вартість випущеного статутного капіталу Банку станом на 31 грудня 2022 року складала 206 060 мільйонів гривень (на 31

грудня 2021 року: 206 060 мільйонів гривень). Загальна кількість ухвалених до випуску простих акцій складала 735,93 мільйони акцій (на 31 грудня 2021 року: 735,93 мільйони акцій) номінальною вартістю 280 гривень за акцію (на 31 грудня 2021 року: 280 гривень за акцію). Всі випущені прості акції повністю оплачені та зареєстровані. Кожна проста акція мала один голос при голосуванні.

Станом на 31 грудня 2022 року кінцевою контролюючою стороною Банку є держава Україна в особі Кабінету Міністрів України (на 31 грудня 2021 року: в особі Кабінету Міністрів України). Станом на 31 грудня 2022 та 2021 років результат від операцій з акціонером складав 12 174 мільйона гривень та включав чистий прибуток від первісного визнання облігацій внутрішньої державної позики отриманих від акціонера як внески до статутного капіталу у 2016-2017 роках.

Загальні резерви та інші фонди, створено у відповідності до вимог законодавства України, у сумі 11 449 мільйонів гривень станом на 31 грудня 2022 року (на 31 грудня 2021 року: 9 696 мільйонів гривень). Банк зобов'язаний створювати резервний капітал шляхом відрахування суми з нерозподіленого прибутку до складу резерву, що не підлягає розподілу. Сума до відрахування кожного року розраховується як чистий прибуток за попередній рік до виплати дивідендів власникам простих акцій у розмірі не менше 5% прибутку за поточний період, поки резервний капітал не досягне 25% регулятивного капіталу Банку.

У 2022 році у відповідності до рішення Кабінету міністрів України про обов'язкову сплату 80% від прибутку державних організацій та рішення Кабінету міністрів України про затвердження річної фінансової звітності Банку за 2021 рік, Банк виплатив дивіденди у сумі 28 040 мільйонів гривень або 38,10 гривень на одну акцію (2021 рік: 19 442 мільйони гривень або 26,42 гривень на одну акцію) та відповідно до Податкового кодексу України Банк перерахував 5 047 мільйонів гривень (2021 рік: 3 318 мільйонів гривень) авансового внеску з податку на прибуток» [34,35].

2.2. Аналіз фінансового стану АТ КБ «Приватбанк»

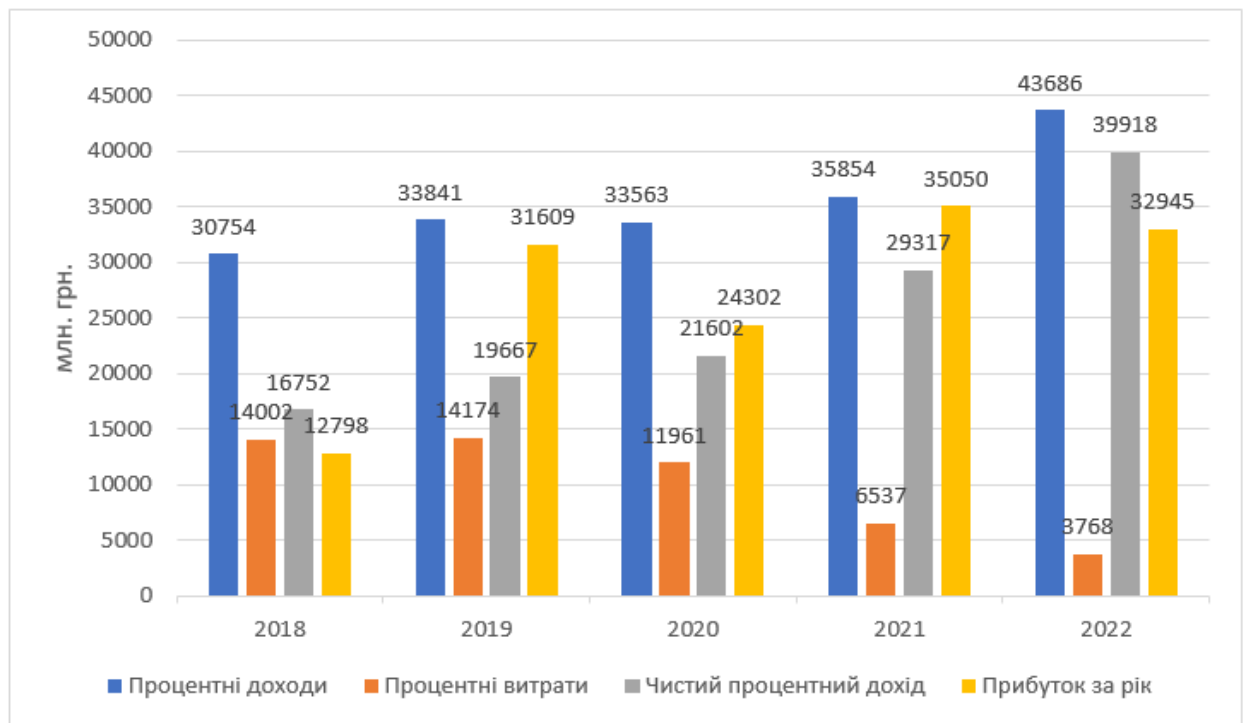
Відповідно до вимог виконання кваліфікаційної роботи проведемо аналіз фінансового стану АТ КБ «Приватбанк» з використанням фінансової звітності за 2018-2022 роки, а результати отриманих розрахунків занесемо у таблицю 2.1. та відобразимо на рисунку 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз стану динаміки результатів фінансової діяльності АТ КБ «ПриватБанк» за 2018-2022 роки, млн.грн.

Показник	Станом кінець звітного					Відхилення			
	2018	2019	2020	2021	2022	(2021/2020)		2022/2021	
						± млн. грн.	%	± млн. грн.	%
Процентні доходи	30754	33841	33563	35854	43686	+2291	6,8	7852	21,91
Процентні витрати	14002	14174	11961	6537	3768	-5424	54,6	-2769	-42,4
Чистий процентний дохід	16752	19667	21602	29317	39918	7715	35,7	10600	36,1
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на зменшення корисності	10663	19663	19831	28461	24461	8630	43,5	-4000	-14,1
Прибуток до оподаткування	12789	32609	24296	35067	32945	10771	44,3	-2122	-6,1
Прибуток за рік	12798	32609	24302	35050	32945	10748	44,4	-2105	-6,0

Джерело: розраховано і складено автором з використанням [2,34,35].

Джерело: розраховано і складено автором з використанням [34,35].

Рис. 2.1. Динаміка результатів фінансової діяльності АТ КБ «ПриватБанк» за 2018-2022 роки, млн. грн.

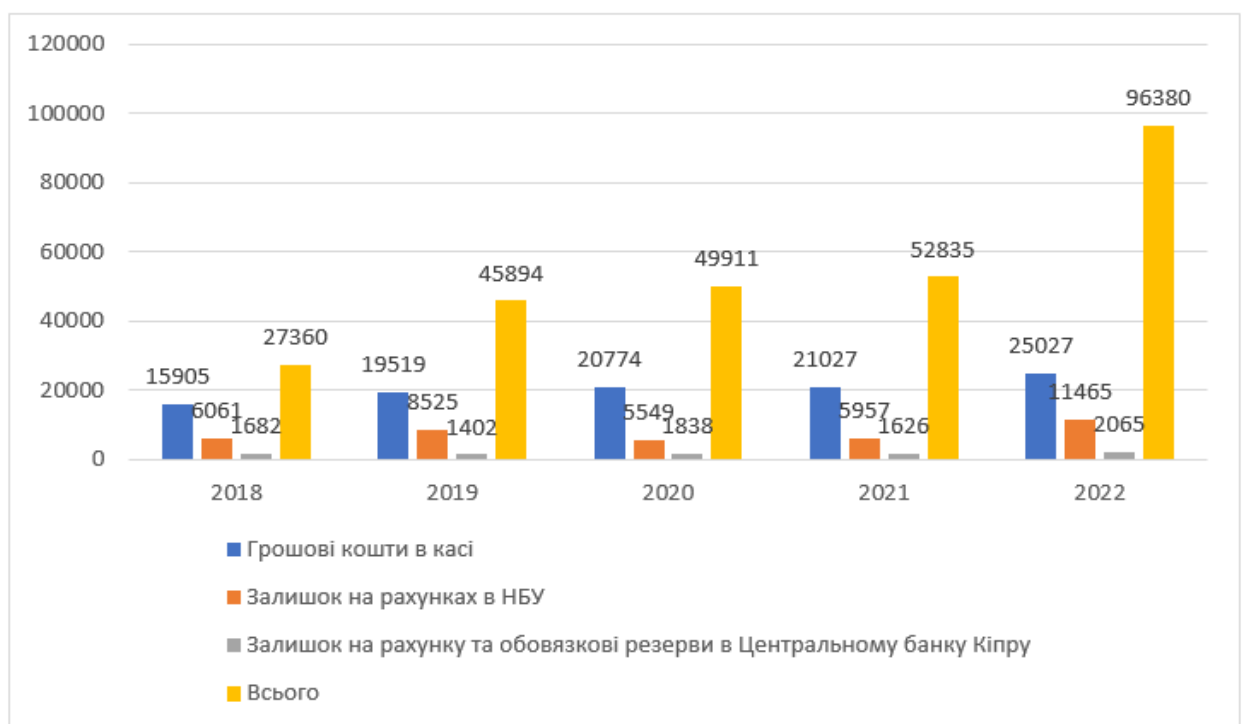
Аналізуючи наведені у таблиці 2.1. та на рисунку 2.1. дані спостерігаємо стійку позитивну тенденцію до зростання процентних доходів отриманих за 2018-2022 роки. У 2021 році відбулось зростання процентних доходів на 2291 млн. грн., а у 2022 році в порівнянні із попереднім на 7852млн. грн.

Процентні витрати демонструють стійку тенденцію до їх зниження, що свідчить про більш збалансовану політику управління витратами комерційного банку. Так, у 2019 році процентні витрати АТ КБ «Приватбанк» становили 14174 млн. грн. у 2021 році – 653млн. грн., а у 2022 році – 3768 млн. грн. Зниження процентних витрат АТ КБ «Приватбанк» свідчить про послаблення інфляційних ризиків, що є позитивною тенденцією.

Прибуток АТ КБ «Приватбанк» за 2018 - 2022 роки наочно демонструє позитивну тенденцію до збільшення. Так за 2019 рік – прибуток АТ КБ «Приватбанк» складам 32609 млен.грн., за 2020 рік – 24302млн.грн., у 2021 році – 35050млн. грн., а у 2022 році – 32945 млен.грн. Незважаючи на те, що

прибуток у 2022 рік прибуток зменшився на 215 млн. грн. це є позитивною тенденцією, і визначається загальним зниженням розвитку банківської діяльності викликане повномасштабним вторгненням та нестійким політико-економічним станом

Наступним є використання фінансової та балансової звітності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2022 роки, для аналізу складу та динаміки грошових коштів та їх еквівалентів, а результати отриманих розрахунків занесемо у таблицю 2.2. та відобразимо на рисунку 2.2.

Джерело: розраховано і складено автором з використанням [34,35].

Рис. 2.2. Склад та динаміка грошових коштів та їх еквівалентів АТ КБ «Приватбанк» за 2017-2021 роки, млн. грн.

Проведений нами аналіз грошових коштів та їх еквівалентів за 2018-2022 роки показав, що внаслідок активних воєнних дій та окупації території України доступ до низки відділень Банку, банкоматів та терміналів є неможливим. Постійно проводився аналіз потенційних втрат та реальних пошкоджень виходячи із наявної інформації, в результаті чого були

сформовані резерви під залишки готівкових коштів у відділеннях, банкоматах та терміналах у сумі 453 мільйони гривень та визнав збитки від переоцінки іноземної валюти за цими коштами у сумі 26 мільйонів гривень за 2022 рік.

Таблиця 2.2

Склад та динаміка грошових коштів та їх еквівалентів АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2022 роки, млн. грн.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення			
						2021/2020		2022/2021	
						±	%	±	%
Грошові кошти в касі	15905	19519	20774	21027	25070	253	1,22	4053	19,22
Залишок на рахунку в НБУ	6061	8525	5549	5957	11456	408	7,35	5499	92,31
Залишок на рахунку та обов'язкові резерви в Центральному банку Кіпру	1682	1402	1838	1626	2065	-212	88,47	439	26,99
Кореспондентські рахунки та депозити «овернайт» в банках: Україна	5	4	4	1	-	-3	25,0	-	-
ОЕСР	3549	16393	21664	24136	58100	2472	111,41	33964	140,71
Інші країни, крім ОЕСР	173	66	98	103	183	-	-	80	77,66
Мінус: резерв під очікувані кредитні збитки в межах 12 місяців	-15	-15	-16	-15	-494	1	93,75	-479	-3193,33
Всього	27360	45894	49911	52835	96380	2924	105,85	43545	82,41

Джерело: розраховано і складено автором з використанням [34,35].

Наведені у таблиці 2.2. та на рисунку 2.2. дані свідчать про збільшення грошових коштів в касі банку, у 2019 році – 19519млн. грн., у 2020 році – 20774 млн.грн., у 2021 році – 21027 млен.грн., у 2022 році – 25070 млн грн., що свідчить про стійку позицію банку.

Аналізуючи суму залишку на рахунку в НБУ, можемо також спостерігати стійку тенденцію до його зростання на протязі 2018-2022 років, отже, у 2020 році він складав 5957 млн. грн., а у 2022 році складав – 11456 млн. грн.

Таблиця 2.3

Аналіз показників ліквідності та платоспроможності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2022 роки

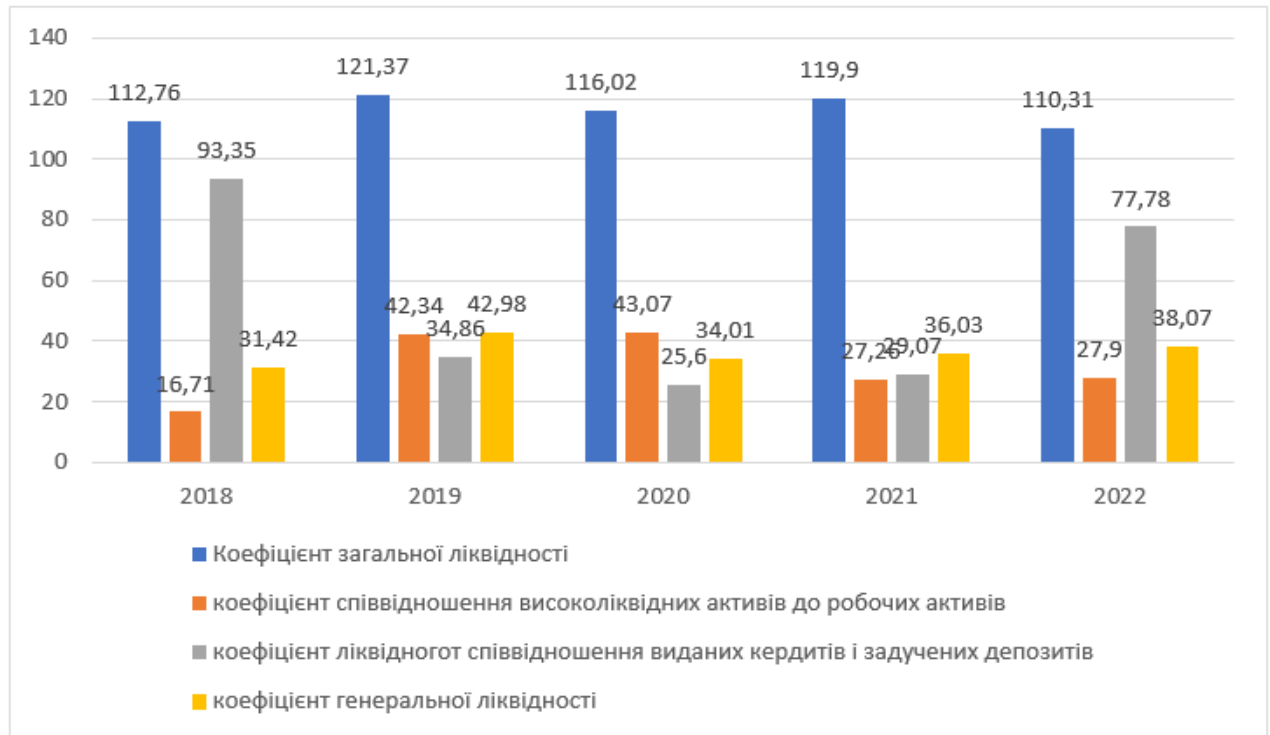
	<u>Нормат значення</u>	Станом на 31.12					Відхилення (±)	
		2018	2019	2020	2021	2022	2021/ 2020	2022/ 2021
Коефіцієнт загальної ліквідності (<u>Кзл</u>)	$K > 100\%$	112,76 %	121,37 %	116,02 %	119,9 %	110,31 %	+3,88	-9,59
Коефіцієнт співвіднош високоліквідних активів до робочих активів (<u>Кв.а.р.а.</u>)	$K > 20\%$	16,71 %	42,34 %	43,07 %	27,26 %	27,90 %	-15,81	-0,36
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (для визначення незбалансованої ліквідності) (<u>Кв.к.з.д.</u>)	$K \leq 100\%$	93,35 %	34,86 %	25,60 %	29,07 %	77,78 %	+3,47	+48,71

Джерело: розраховано і складено автором з використанням [34,35].

Розглядаючи та аналізуючи грошові кошти та їх еквіваленти разом можемо спостерігати стійку тенденцію до їх зростання, недивлячись на погіршення загальної економіко-політичної ситуації в країні та зниження загальної активності банківського бізнесу. Так, сума грошових коштів та їх

еквівалентів помітно зросла і у 2020 році вона складала - 20774 млн.грн., у 2021 році – 21027 млн. грн., а у 2022 році – 25070 млн. грн.

З метою проведення оцінки ліквідності банку розраховуємо дані показники, за 2018 -2022 роки, а отримані результати занесемо у таблицю 2.3 та відобразимо у рисунку 2.3.

Джерело: розраховано і складено автором з використанням [34,35].

Рис. 2.3. Динаміка показників ліквідності та платоспроможності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2022 роки

Таким чином, визначений нами коефіцієнт ліквідності за досліджуваний період знаходиться на рівні понад 100%, це є достатній рівень та добрим результатом.

Розрахований нами коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів показав, що лише у 2018 році не досяг оптимального значення 20% і становив 16,71%. У наступних періодах цей показник суттєво збільшився, і у 2019 році становив – 42,24%, у 2020 -43,07%, у 2021 році-

27,26%, а у 2022 році – 27,90%. Варто зауважити, що це дуже позитивний результат.

Розрахований нами коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів за 2018-2022 роки знаходиться у допустимих межах, у 2021 році в порівнянні з 2020 роком збільшився на 3,47%, а у 2022 році в порівнянні із 2021 роком зріс до 78,77%, що теж знаходиться в рекомендованих межах.

2.3. Аналіз рівня та стану фінансової безпеки комерційних банків України

Банківська система України разом з усіма сферами економіки переживає військові події, та активно проводить адаптаційні заходи та мінімізація стресових умов функціонування. Комерційні банки України недивлячись на ситуацію, яка склалась продовжують здійснювати свою діяльність та своєчасно виконувати всі платежі по зобов'язанням за умов дотримання вимог ліквідності та платоспроможності. Під впливом військового стану суттєво змінилась банківська система, відбулись певні трансформаційні процеси, які вплинули на безпеку всієї банківської системи.

Весь час свого існування банківська системи стикалась з різним спектром проблем, але останні події суттєво змінили всю фінансову та виробничу системи.

Задля забезпечення стабільності взагалі банківської системи НБУ приймає Постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [43]. Чим забезпечує роботу відділень комерційних банків в безперебійному форматі за умов забезпечення безпеки працівників та клієнтів банку.

Отже, проведемо аналіз безпеки банківської системи України. Для початку розглянемо кількість діючих банків та динаміку їх змін (Таблиця 2.4).

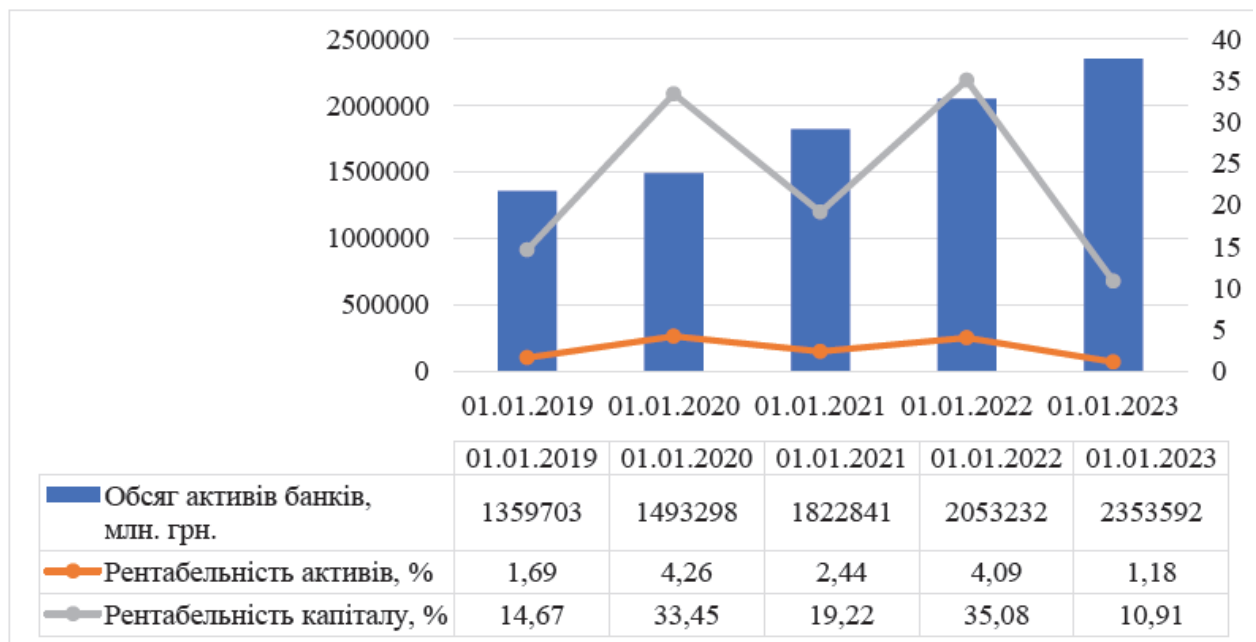
Таблиця 2.4

Кількість діючих банків в Україні за 2018- 2022 роки

Показник	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022
Кількість діючих банків	77	75	73	71	67
У т.ч. з іноземним капіталом	37	35	33	33	30
У т.ч. 100% іноземний капітал	23	23	23	23	22

Джерело: [62]

Дані наведені у таблиці свідчать про скорочення кількості банківських установ саме з початком повномасштабного вторгнення. Вже станом на 31.12.2022 року в Україні налічується 65 банківських установ. Станом на 31.12.2022 року до системно важливих банків відносять: АТ «А-Банк», АТ «КредиАгрогіль банк», АТ КБ «Приватбанк», АТ «ОТП Банк».

Джерело: [62]

Рис 2.4. Динаміка активів комерційних банків за 2018 – 2023 роки

Через низьку конкурентоспроможність фінансових посередників активи системно важливих банків сконцентровані в невеликій кількості

кредитних установ. Для визначення рівня фінансової безпеки банківської системи розглянемо динаміку їх активів за 2018 -2022 роки (рис. 2.4).

Для оцінки рівня безпеки банківської системи розглянемо індикатори рівня фінансової безпеки, а результати занесемо у таблицю 2.4.

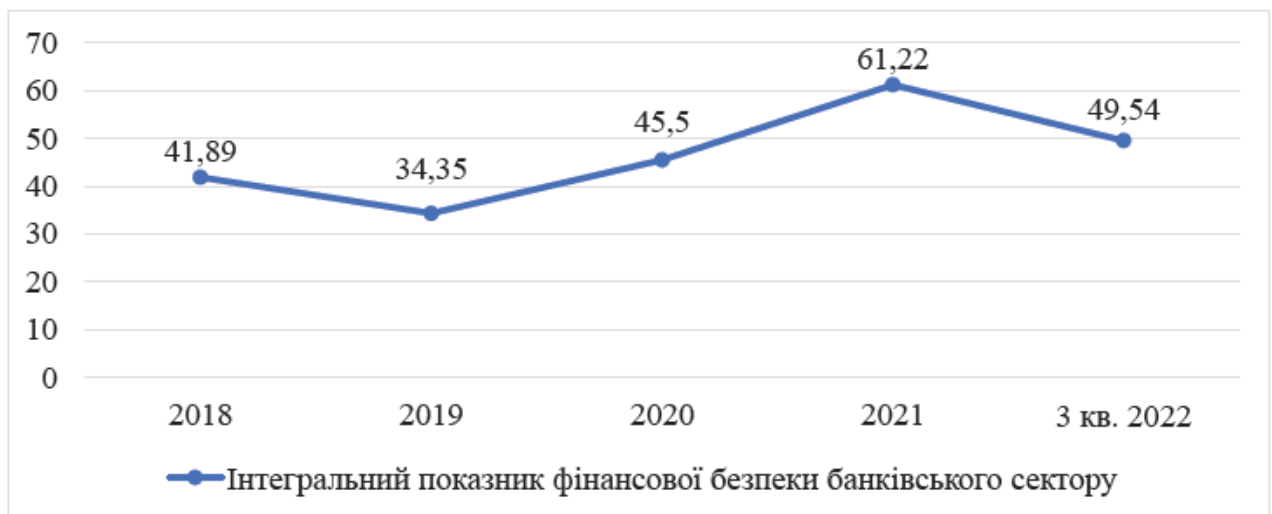
Таблиця 2.4

Динаміка індикаторів фінансової безпеки банківської системи за 2018 - 2022 роки

Показник	Оптимальне значення	2018	2019	2020	2021	3 кв. 2022
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	3	53,10	46,36	41,00	30,02	33,63
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	100	117,04	83,50	167,18	151,28	118,28
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	20-25	41,45	37,02	37,41	36,37	35,12
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3	3,90	1,80	2,15	2,78	16,74
Рентабельність активів, %	1-1,15	1,69	4,25	2,44	4,09	1,02
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	90	93,52	94,35	89,13	89,36	88,80
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	50	64,08	61,45	61,01	55,41	59,85

Джерело: [62]

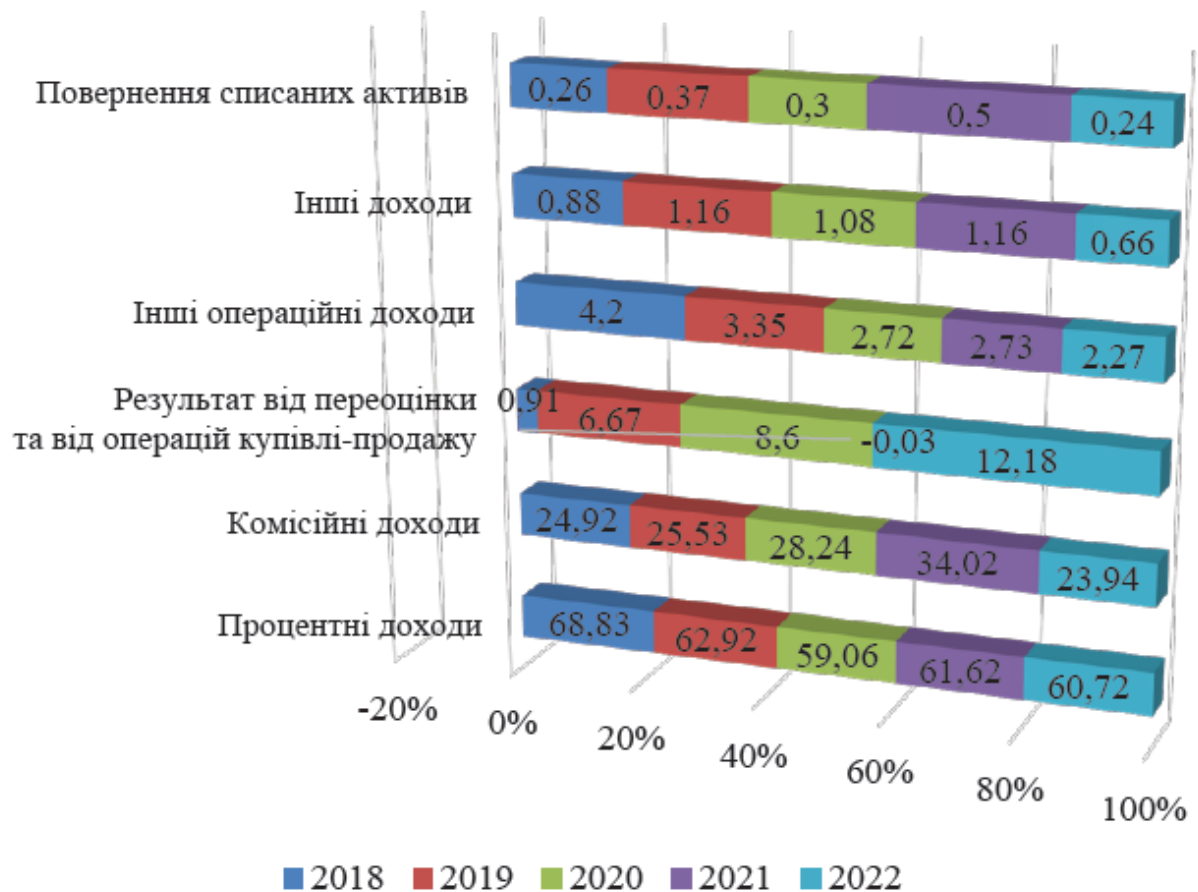
Визначення рівня фінансової безпеки комерційного банку є співвідношення довгострокових кредитів до загальної суми депозитів, яке є достатнім рівня 3 разів. Визначення рівня інтегрального показника фінансової безпеки комерційних банків представлено на рисунку 2.5.

Джерело: [62].

Рис. 2.5. Рівень інтегрального показника фінансової безпеки

З метою проведення аналізу фінансової безпеки розглянемо структуру доходів банківської системи за 2018 - -2022 роки

Джерело: [62]

Рис. 2.6 . Структура доходів банківської системи

Отже, рівень фінансової безпеки повинен орієнтуватися на підвищення економічної ефективності та сприяти зростанню обсягів та підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів.

Дослідження банківської системи України за 2018–2022 роки дало змогу виокремити основні загрози, для фінансової безпеки банківського сектору. «До них варто віднести такі:

- затяжні воєнні дії на території України;

- економічний спад в державі;
- коливання національного курсу;
- зменшення рівня ліквідності активів банківських установ;
- інфляція;
- відтік капіталу з держави;
- кібератаки та терор з боку держави-терористки» [51].

В процесі дослідження виявлено, що «до основних завдань які стоять перед Національним банком України є створення оптимальних умов для виконання банками своїх функцій та обслуговування населення в умовах війни, зменшуючи негативний вплив військової агресії на банківську систему. Під час російської військової агресії банківська система України стикнулася із великою кількістю ризиків які впливають на основні банківські операції. До них належать:

- зростання макроекономічного ризику, який виражається сильним спадом економіки та дефіцитом бюджету;
- зростання ризику капіталу – капітал з початку війни змінився незначно, але якщо війна буде довгою, ризик посилиться;
- зростання кредитного ризику, що пояснюється падінням доходів населення, припиненням роботи підприємств;
- зростання валютного ризику, але фіксація обмінного курсу та збалансовані валютні позиції поки що стримують цей ризик;
- ризик прибутковості вважається високим через збитки за кредитами та відрахування до резервів за кредитними збитками» [51].

Таким чином, в результаті дослідження виявлено, що «воєнні дії на території України впливають на всі прояви життя і на банківську систему. За допомогою регулятивної та ефективної діяльності Національного банку України банківська система швидко адаптувалась до колосальних змін і всупереч війні, терору та кібератакам стабільно функціонує.

У післявоєнний період банківським установам важливо відновити банківську систему України, шляхом здійснення ефективної операційно потрібно здійснити заходи відновлення і розвитку фінансового сектору шляхом здійснення операційної та інвестиційної діяльності» [51].

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

3.1. Підвищення безпеки комерційних банків через управління інформаційними ризиками

Система фінансової безпеки України створюється із урахуванням науково обґрунтованого та практичного досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, які наочно демонструють випереджаючі темпи економіко-фінансового та соціального зростання. Українська банківська практика свідчить про певні специфічні особливості розвитку, тому відсторонюватись від вирішення проблем фінансової безпеки на основі провідного світового досвіду не варто. Це вимагає додаткових заходів у контексті зміцнення основних складових фінансової безпеки України. Але варто розглянути фактори, які негативно впливають на всю банківську систему.

На думку Єгоричева С.Б., Онищенко С.В., «засоби контролю для обмеження інформаційних ризиків можна поділити на три категорії у залежності від методів впливу на джерело ризику:

- організаційні (управлінські) засоби передбачають створення надійної та гнучкої системи управління ІР (розподіл відповідальності за забезпечення безпеки інформаційних активів, удосконалення методик оцінювання ризиків, забезпечення ґрунтовної підготовки користувачів інформаційних систем, створення механізму реагування в екстрених ситуаціях тощо);

- технічні засоби полягають у використанні автоматизованих механізмів контролю безпеки ІА (зокрема, використання криптографічного захисту інформації, захищених каналів зв'язку, програмних методів автентифікації та авторизації, антивірусного захисту тощо);

- технологічні (операційні) засоби покликані забезпечити та контролювати безперервність функціонування ІА банку (наприклад, контроль

фізичного доступу до обладнання, архівування та резервне копіювання інформації, забезпечення безперебійного енергозабезпечення, протипожежний захист тощо) [17].

Слід наголосити, що «важливим елементом дотримання політики інформаційної безпеки у банках є корпоративне управління та корпоративна етика. Попередження конфлікту інтересів, розподіл повноважень і ролей, недопущення надання надзвичайних повноважень, контроль за обігом конфіденційної інформації – все це організаційні заходи, значимі для будь-яких видів операційних ризиків, набувають виключного значення для інформаційних ризиків внаслідок їх взаємозв'язку практично з усіма бізнес-процесами банку» [17].

Отже, охарактеризовані у дослідженні «особливості інформаційних ризиків вимагають, щоб механізми захисту інформаційних активів банку функціонували безперервно, а також регулярно перевірялися на адекватність загрозам, що сприятиме підтриманню фінансової безпеки банківських установ. Актуалізація інформації про фактори ризиків, їх оцінювання й оновлення комплексу заходів з їхньої мінімізації мають проводитися з певною періодичністю, зафіксованою во внутрішніх документах банку, зокрема, в його політиці інформаційної безпеки. Ключовими факторами успіху у процесі реалізації програми зниження інформаційних ризиків є підтримка вищого керівництва банків, наявність документально оформлених процедур всіх етапів управління цими ризиками, чіткий розподіл відповідальності за впровадження засобів контролю, періодичне тестування контрольних інструментів. Перспективи подальших досліджень цієї проблематики полягають у вдосконаленні методів оцінювання передбачуваних та непередбачуваних втрат банків від інформаційних ризиків, а також шляхів мінімізації наслідків їхньої реалізації, особливо у випадках настання надзвичайних обставин, які знаходяться поза впливом банківських установ» [17].

Зрозуміло, що це лише основні вже досліджені фактори. Але ж варто приділяти значну увагу іншим діям, які ще замало досліджені.

В умовах цифровізації та інфокомунікації «економіки застосування різноманітних інформаційних технологій є одним з важливих факторів, що визначають конкурентоспроможність банку. Втім, поряд з очевидними перевагами, такими, як підвищення швидкості та якості обслуговування клієнтів, доступності банківських послуг, а також зниження витрат, використання інформаційних технологій породжує нові суттєві загрози, які провокують виникнення інформаційних ризиків.

Варто зазначити, що у документах Базельського комітету з банківського нагляду не міститься окремих положень щодо інформаційних ризиків, вони включаються до складу операційних, що визначаються як ризик втрат внаслідок неадекватності або збоїв внутрішніх процесів, персоналу та систем або зовнішніх подій. Для покращення розуміння цього трактування, Базельський комітет склав список із семи категорій подій, що призводять до збитків, й які банки можуть використовувати під час ідентифікації операційного ризику.

Зокрема, шоста категорія – «Порушення роботи та збої у системах, до якої відносяться обладнання, програмне забезпечення та телекомунікації, безпосередньо уособлює інформаційні ризики. Інформаційні ризики можуть розумітися і більш розширено, як ризики виникнення збитків внаслідок неправильної організації або навмисного порушення інформаційних потоків та систем банку» [17].

Таке трактування включає складові ІР, зазначені, зокрема, у роботі, тому охоплює «досить різноманітні за своєю природою ризики, що вимагають різних підходів до оцінки та управління, які неможливо узагальнити в єдиній методиці. Тому предметом нашого дослідження є ризики виникнення втрат банку у результаті впливу людей та зовнішніх подій на інформаційні системи, а також внаслідок їхніх збоїв та неадекватної роботи. Таке розуміння ІР відповідає визначенню ризику інформаційної безпеки, що надається

Національним банком України: імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок порушення конфіденційності, цілісності, доступності даних в інформаційних системах банку, недоліків або помилок в організації внутрішніх процесів або настання зовнішніх подій, уключаючи кібератаки або неадекватну фізичну безпеку. Зазначається, що ризик інформаційної безпеки включає і кіберризик як ризик виникнення збитків та/або додаткових втрат унаслідок реалізації кіберзагроз» [17].

Суттєвість впливу інформаційних ризиків на фінансову безпеку фінансових інститутів підтверджується інформацією щодо середньої вартості витоку даних у фінансовій сфері, що є однією з найвищих серед всіх галузей і займає друге місце після охорони здоров'я (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Середня вартість витоку даних у всьому світі за галузями, млн.дол. США

	Травень 2020 – березень 2021	Березень 2021 – березень 2022	Березень 2022 – березень 2023
Охорона здоров'я	9,23	10,1	10,93
Фінансовий сектор	5,27	5,97	5,9
Освіта	3,79	3,86	3,65
транспорт	3,75	3,59	4,18
Публічний сектор	1,93	2,07	2,16

Джерело: [17]

Виходячи з самого розуміння інформаційних ризиків, зрозуміло, «що їх реалізація має суттєвий вплив на стан фінансової безпеки банків не лише внаслідок прямого зменшення доходів та прибутку, а і через ускладнення реалізації певних бізнес-процесів, що призводить до зменшення обсягу проведення операцій, зокрема, залучених ресурсів, накладання штрафних санкцій, відтоку клієнтів, зниження репутації фінансових установ, послаблення їх конкурентних позицій на ринку. Тому, на вимогу НБУ,

менеджмент інформаційних ризиків має стати як складовою системи управління інформаційною безпекою, так і проводитися у рамках системи управління ризиками банку. При цьому банк має право самостійно визначати підходи щодо оцінювання та поводження з ризиками інформаційної безпеки.

Втім, кількісна оцінка ІР ускладнена і часто виявляється неточною і ненадійною з декількох причин, частина з яких відноситься до всіх операційних ризиків, а частина специфічна саме для цього виду ризиків. Насамперед, дані для таких кількісних оцінок, як правило, складно зібрати: це вимагає вичерпного розуміння всіх загроз і характеру їх впливу на велику кількість активів банку, починаючи від інформаційних систем (ІС) і завершуючи репутацією банку. При цьому вимагається точність реєстрації подій, її безперервність і достатньо тривалий період збирання даних.

По-друге, інформаційне середовище сучасного банку включає велику кількість об'єктів інформаційних ризиків, які, до того ж, періодично змінюються, вдосконалюються, тому модель інформаційного середовища банку повинна бути максимально гнучкою з можливістю переналаштування. Крім того, докладна оцінка ризиків не може бути загальною для всього банку, вона потребує врахування як загальних для банку проблем, так і конкретних питань для кожного бізнес-процесу. Нарешті, витрати часу та людських ресурсів на аналіз вразливості до інвестиційних ризиків і, власне, ризик-аналіз можуть бути значними, що не дозволить проводити його з необхідною періодичністю» [17].

Вказані проблеми не заперечують можливості повного уникнення або управління інформаційними ризиками, а навпаки стимулюють до пошуку нових удосконалених підходів. Механізм управління банківськими ризиками, починається з їх визначення, виявлення та ідентифікації, з цією метою слід провести інвентаризацію інформаційних активів (ІА) та скласти карту інформаційної інфраструктури банку.

Під інвестиційними активами слід визначити, з одного боку, всі види банківської інформації (платіжної, фінансово-аналітичної, клієнтської та ін.),

програмне забезпечення (software) і навіть репутацію банку, а з іншого – технологічні, матеріальні активи (hardware). Вказані активи стикаються з впливом внутрішніх і зовнішніх загроз, тому вони теж є об'єктами інформаційних ризиків. Задля повної реалізації заходів управління фінансовою безпекою всі інформаційні та цифрові активи повинні ідентифікуватись з прив'язкою до бізнес-процесів, щоб мати можливість отримання консолідованої оцінки ризиків кожного з них.

Існує вимога НБУ – щодо запровадження ризик-орієнтованого підходу до забезпечення інформаційної безпеки – має реалізовуватися через визначення значимості інформаційних активів для реалізації бізнес-процесу, досягнення цілей діяльності банку та його фінансової безпеки, а також ступеня чутливості ІА до загроз, який вимагає певного рівня захисту.

Методика управління ризиками в інформаційних технологіях NIST 800-30 розроблена Національний інститут стандартів й технологій США рекомендує виділяти програмні інтерфейси, тобто додатки, застосунки, що забезпечують взаємодію клієнтів та персоналу банку з апаратними засобами та інформаційно-комп'ютерними системами, в окрему групу об'єктів ризику.

Інформаційні ризики потенційно схильні до впливу загроз, адже саме через них взаємодіє людина та інформаційно-цифрова система. «Особливого значення проблема безпеки програмних інтерфейсів набуває у зв'язку з планами впровадження в Україні до 2025 року концепції відкритого банкінгу (open banking), відповідно до якої банки для покращення обслуговування повинні надати третім сторонам, які беруть участь у наданні платіжних послуг, доступ до визначеного кола даних клієнтів. Визначення значимості та чутливості ІА має здійснюватися за певною формалізованою шкалою, за основу для якої може братися британська методика GRAMM. Вона оперує десятибальною шкалою і при низькій оцінці (3 бали і нижче) за декількома критеріями рекомендує базовий рівень захисту інформаційних активів, що не передбачає докладної оцінки ризиків» [17]

Наступний етапом в управління інформаційними ризиками є виявлення загроз, тобто факторів ризику. «Їхня класифікація має бути єдиною, повною й несутеречливою, й завдання її створення покладається на ризик-менеджерів. Кожен банк може застосовувати свою класифікацію, проте доцільніше покладатися на класифікацію Базельського комітету, що є результатом багаторічного аналізу джерел та типів втрат від операційних ризиків банківських установ в усьому світі».

3.2. Методи стабілізації фінансової безпеки комерційних банків

Внутрішні та зовнішні загрози, які викликають виникнення інформаційних ризиків, можна побачити у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Внутрішні та зовнішні загрози, які викликають інформаційні ризики

Категорії подій (рівень 1)	Приклади діяльності, що створює загрози
Внутрішнє шахрайство	Несанкціоноване використання інформаційних систем Умисне спотворення (приховування/розкриття) інформації
Зовнішнє шахрайство	Незаконне проникнення в інформаційні системи, у т.ч. через мережу Інтернет (хакерські атаки) Завдання шкоди інформаційним системам Крадіжка інформації, що спричинила грошові втрати
Клієнти, продукти й бізнес-практики	Пов'язане з недосконалістю систем неправомірне розкриття конфіденційної інформації й порушення банківської таємниці
Пошкодження матеріальних активів	Шкода, завдана інформаційним системам внаслідок впливу природних явищ Шкода, завдана інформаційним системам актами тероризму, вандалізму
Порушення роботи та збої у системах	Вихід з ладу банківської інформаційної системи, окремих модулів та елементів її функціоналу Відмови і збої у роботі автоматизованих систем Збої у роботі каналів зв'язку Поломка обладнання (комп'ютери, банкомати, термінали тощо)
Виконання, доставка та управління процесом	Відсутність (недосконалість) системи захисту або порядку контролю доступу до інформації Неправильна організація інформаційних потоків всередині банку Невиконання постачальниками, провайдером зобов'язань перед банком Помилки при введенні та обробці даних за операціями й угодами Помилки моделей і систем

Джерело: [17]

Джерела загроз, що можуть призвести до порушення таємничості та цілісності інформації, повинні бути виявлені та описані з рівнем деталізації,

що визначається реальними потребами у захисті, тобто у залежності від співвідношення вартості захисту і обсягу ризику.

Підсумовуючи варто визнати, що процес ідентифікації інформаційних ризиків є циклічним, з уточненням інформації, залученням додаткових даних, порівняннями і подальшою деталізацією.

Для цілей збирання інформації щодо вразливостей інформаційних активів й подальшого аналізу, їх можна «поділити на дві великі групи:

- вразливості, специфічні для програмних й апаратних засобів, прикладом яких можуть бути слабкості конкретних версій програмного забезпечення або моделей обладнання, допущені розробниками або виробниками;

- специфічні для бізнес-процесів та сфери контролю банку вразливості як наслідок слабкостей практик, що використовуються банківською установою для організації і управління інформаційною інфраструктурою та для контролю інформаційної безпеки»[56,58].

І якщо інформація щодо першої групи вразливостей інформаційних активів, як правило, «знаходиться у відкритому доступі і повідомляється самими розробниками, то щодо вразливостей другої групи зовнішні джерела інформації практично відсутні, тому варто покладатися на внутрішні експертні опитування у рамках самооцінки рівня інформаційної безпеки банку.

При цьому доцільно враховувати положення стандарту COBIT, створеного Асоціацією з аудиту та контролю інформаційних система (ISACA) спільно із Інститутом управління інформаційними технологіями (CISA), який містить кращі практики та визначає модель зрілості процесів інформаційної безпеки.

Оцінка інформаційних та інфокомунікаційних ризиків є достатньо складним завданням, «оскільки інформаційні активи мають, як правило, декілька ціннісних характеристик, на відміну, зокрема, від фінансових активів; втрати можуть набувати різного вигляду; реалізація однієї ризикової події

може мати наслідком втрати різних видів; безліч факторів впливає на величину втрат. При оцінюванні величини таких втрат варто мати на увазі не лише безпосередні витрати на заміну обладнання та відновлення інформації, а і величину шкоди, нанесеної бізнес-процесам банку. Ще більш віддаленими, але сильнішими за впливом наслідками є втрата ділової репутації, послаблення конкурентної позиції. Тому банкам варто використовувати різноманітні методики оцінювання ризиків, які вже напрацьовані у міжнародній практиці забезпечення інформаційної безпеки» [17].

На думку Кібальнік Л.О, таким методом є «побудова так званих байєсових мереж на основі теореми Байєса, цінність якої стосовно оцінки ІР полягає в її спроможності комбінувати дані про ймовірність подій, отриманих експертним і статистичним шляхом. Методи зниження ризиків для кожного об'єкту інформаційних активів банку є стандартними для ризик-менеджменту:

- прийняття ризику. Банк визнає потенційні втрати прийнятними для себе і не впроваджує спеціальні заходи з мінімізації ризику;
- уникнення ризику. Банк ухвалює рішення про усунення відповідної загрози, наприклад, відмовляється від використання встановленого програмного забезпечення, що суттєво порушує вимоги інформаційної безпеки;
- обмеження ризику. Банк запроваджує спеціальні заходи контролю, які знижують ймовірність реалізації загрози ІА або зменшують наслідки цієї реалізації;
- передача ризику» [24].

Банк створює умови для компенсації потенційних втрат шляхом передавання ризику третій особі, зокрема, використовуючи страхування або віддаючи окремі функції на аутсорсинг. Всі ці напрями «поводження з інформаційними ризиками не є взаємовиключними і, як правило, застосовуються у комплексі, оскільки серед ризиків є підконтрольні та непідконтрольні банку. Основна мета цієї діяльності – зниження ІР до прийнятного для банківської установи рівня, але оскільки ризик при цьому не

усувається повністю, то залишкова його частина має бути прийнята банком у межах визначеного ним ризик-апетиту» [24].

З метою виявлення розбалансовуючих факторів фінансової безпеки банку та виявлення сильних сторін та можливостей АТ КБ «Приватбанк» проведемо SWOT аналіз АТ КБ «Приватбанк»

Таблиця 3.1.

Фактори негативного впливу на безпеку комерційних банків.

Джерело впливу фактора	Фактор
<i>Зовнішнє середовище</i>	
Клієнти (суб'єкти господарювання, населення)	погіршення платоспроможності банківських клієнтів; зниження довіри до банків
Конкуренти (небанківські фінансові посередники)	посилення конкурентної боротьби; методи недобросовісної конкуренції
Інфраструктура (рейтингові агентства, рекламні агентства, аудиторські фірми тощо)	погіршення репутації банків
Держава (органи державної влади та місцевого самоврядування, Національний банк України)	застосування методів та інструментів державного регулювання економіки: фінансово-бюджетна, грошово-кредитна, цінова, зовнішньоекономічна, а також політика регулювання доходів (надмірний податковий тиск, обмеження на експортно-імпорتنі операції, підвищення рівня обов'язкового резервування, скорочення обсягів рефінансування НБУ, несприятлива процентна і валютна політики, управління золотовалютними резервами тощо)
Злочинні угруповання	протиправна діяльність злочинних угруповань; розвиток процесів відмивання грошей, фінансування тероризму, корупції
Закордонні структури і суб'єкти (міжнародні та регіональні організації, ТНК і ТНБ, інші нерезиденти)	приплив іноземного капіталу; нав'язування інтересів з боку міжнародних і регіональних організацій; міжнародні скандали, закриття кордонів тощо
Фінансовий ринок	нерозвиненість страхового і слабкість фондового ринків; нестабільність цін на фінансові активи; дохідність операцій на ринку тощо
Правове середовище	недосконалість нормативно-законодавчої бази (законодавча неврегульованість багатьох напрямів роботи, часті зміни законодавчих і нормативних документів, суперечність у них тощо)
Загальноекономічне середовище	економічна криза; тенденція до зниження ВВП; несприятлива експортно-імпортна структура; низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів; поширення тіньової економіки; доларизація економіки; зростання інфляції; бартеризація розрахунків між суб'єктами господарювання тощо
Соціально-політичне середовище	соціальна напруга в регіонах, міжетнічні національні відносини тощо; недовіра до президента та уряду, вплив опозиції, політична дестабілізація, війна тощо
Науково-технологічне середовище	розвиток науково-технічної інфраструктури
Природне середовище (навколишнє середовище)	стихійні лиха; екологічні катастрофи
<i>Внутрішнє середовище</i>	
Національний банк України	недосконалість банківського нагляду і регулювання (наявність економічних нормативів, застосування вимог до капіталу банків, система заходів попереднього регулювання на проблеми банків та застосування пруденційних заходів впливу, тощо); проблеми у функціонуванні системи електронних розрахунків, кредитно-депозитні операції з банками тощо

Джерело: [62]

Аналізуючи таблицю 3.2. зазначимо, що «Поле SO має потребу в стратегії підтримки і розвитку сильних сторін банку в напрямку реалізації шансів зовнішнього оточення, таких як: «В ПриватБанку є велика кількість партнерів, за час свого існування він зарекомендував себе на ринку, також серед споживачів» [28].

Таблиця 3.2

SWOT аналіз АТ КБ «Приватбанк»

Сильні сторони Стійкі позиції на банківському ринку. Кваліфікований та вмотивований персонал. Високий рівень банківського сервісу. Значний досвід роботи на ринку. Широкі маркетингові пропозиції Власного програмного забезпечення Широка мережа філій в Україні і за кордоном	Можливості Збільшення частки ринку Високі оцінки міжнародних рейтингових агентств. Розгалужена партнерська мережа Застосування кращих практик закордонного досвіду
Слабкі сторони Висока вартість повернутих ресурсів Низька вмотивованість пересічних співробітників в розвитку банку. Плинність кадрів на низьких посадах. Небажання працівників до процесу управління та прийняття стратегічних та інших управлінських рішень, розробки цілей, бізнеспроцесів Стресовий характер роботи Низькі показники невмотивованого персоналу та негативне сприйняття співробітниками деяких мотиваційних факторів	Загрози Розширення регіональних банків. Зростання інфляції та процентних ставок на кредити та депозити, посилення дій та форм фінансової кризи Високі темпи зростання та ризикованості інвестиційних та кредитних операцій Зміцнення позицій конкурентів. Занепад економічної активності споживачів банківських послуг Низька платоспроможність населення. Підвищення вартості і зменшення попиту на банківських послуги. Поширення заходів військово-політичної кризи

Джерело: [складено автором]

Але не буде зайвим «створення та проведення різноманітних заходів для популяризації банку серед молоді, в категорії від 6 до 17 років (користувачі Картки Юніор). Для підвищення лояльності клієнтів потрібно розробити план з більш вигідними умовами чим у конкурентів. Це можна втілити в реальність

за допомогою цінкових й нецінових змін. ПриватБанк має власний мобільний додаток «Приват 24». З допомогою цього додатку можна провести мікро-заходи та інформувати про нові вдосконалення та послуги від ПриватБанк.

Поле ST (має підхід з використанням сильних сторін з метою зменшення та пом'якшення загроз зовнішнього середовища, таких як: ПриватБанк має велику чисельність спеціалізованих співробітників, але час не стоїть на місці знання потрібно постійно оновлювати. Тому, необхідно проводити оновлення знань співробітників для кращого процесу обслуговування клієнтів та відпрацювання нових заперечень при продажу; Впродовж часу економічна активність клієнтів банку може стати меншою. Тому для більшої зацікавленості можна ввести заходи для стимулювання економічної діяльності, такі як: збільшення депозитних ставок і оптимізувати системи кеш-беку; Також потрібно тримати конкурентні позиції на ринку, це робитиметься для того, щоб утримати клієнтів та їх цікавість до банку.

Поле WO надає передбачення у розробці стратегій подолання слабостей підприємства за рахунок можливостей зовнішнього середовища, до них входять:

- розробка та введення системи нематеріального заохочення працівників банку;
- створення та організація корпоративних заходів;
- надання більшого соціального пакету, та об'єднання системи премій й інших матеріальних заохочень.

Велика вартість повернутих ресурсів іпотечного кредитування говорить про неефективний поділ і позиціонування послуги на ринку. Необхідно провести додаткові дослідження й дивлячись на результати здійснити репозиціонування і ресегментування цієї послуги на ринку.

Поле WT дозволяє передбачити стратегії подолання загроз та усунення слабостей підприємства: Як бачимо навіть таке велике підприємство незастраховане від переліку усіх теперішніх та майбутніх зовнішніх загроз. Тому, особливо в умовах всесвітньої незакінченої нами війни з країною

агресором необхідно розробити чіткий план і алгоритм репозиціонування, реструктуризації, перегляду кадрової, асортиментної і цінової політики, за умов погіршення економічної ситуації або настання, гіперкризи» [28].

3.2. Методи стабілізації фінансової безпеки комерційних банків

Комерційні банки України розробляють заходи безпеки комерційного банку. Основними з них варто виділити:

- розробка заходів політики безпеки;
- впровадження організаційних заходів інформаційної безпеки;
- визнання доступності мобільного об'єднання та віддаленої взаємодії;
- забезпечення заходів безпеки людських ресурсів;
- розробка заходів і технологій поводження з носіями інформації;
- контроль доступу, реалізується через обмеження доступу до конфіденційної інформації;
- впровадження криптографічних засобів захисту;
- забезпечення заходів фізичної безпеки та безпеки інфраструктури;
- забезпечення заходів безпечної експлуатації та безпечного функціонування;
- забезпечення захисту від інформаційних та технологічних взломів;
- створення додатків резервного копіювання;
- забезпечення надійного рівня комунікацій.

Інформаційна безпека банківської установи зосновується на наступних ідеях:

- персональна відповідальність за порушення вимог;
- законність дій;
- дотримання стандартів галузі;
- публічність інформації;
- системність та комплексність;

- безперервність;
- внутрішній контроль;
- корпоративна етика.

З метою забезпечення фінансові безпеки комерційних банків слід додержуватись вимог ліквідності.

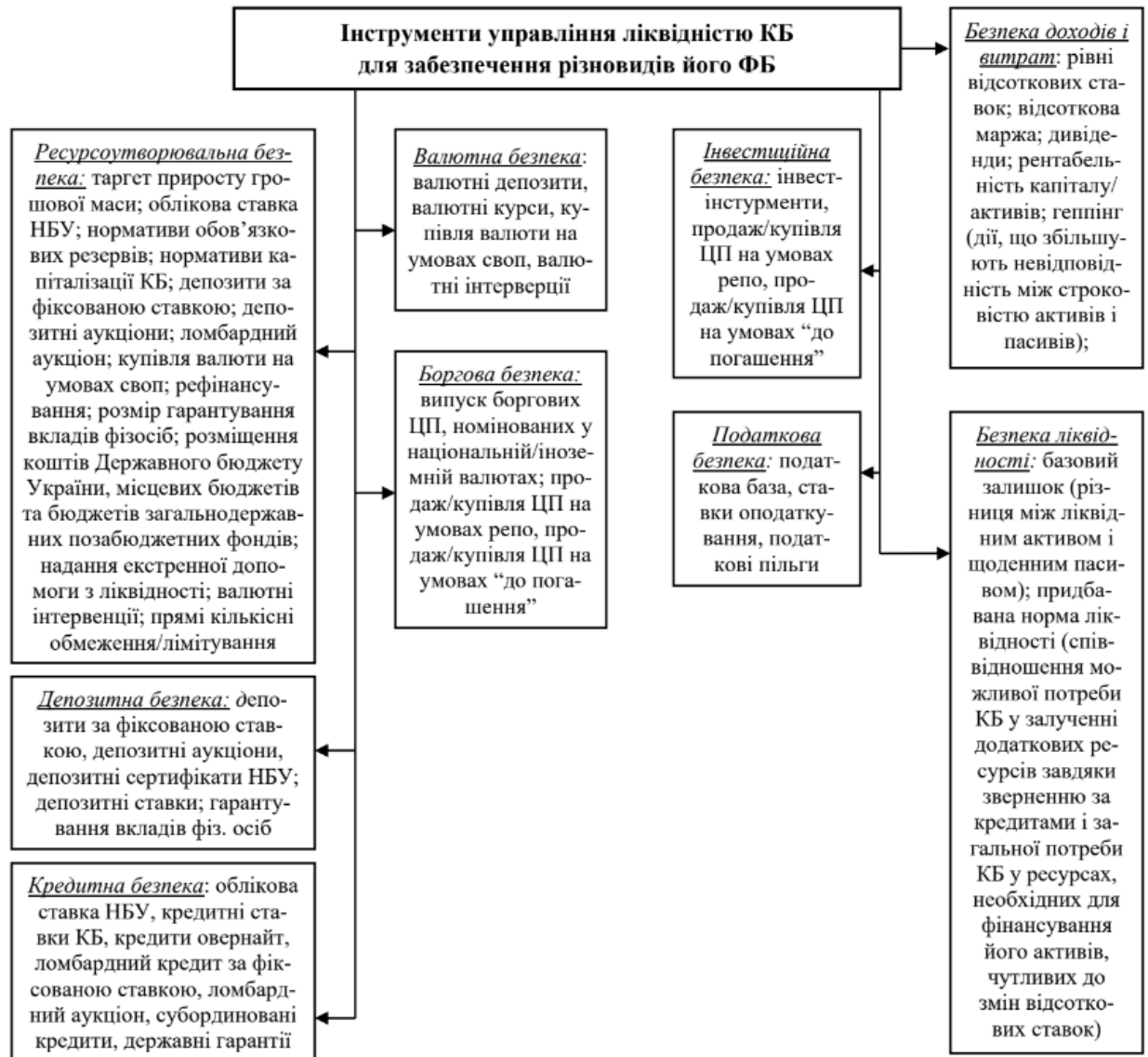

Рис 3.1. Інструменти управління ліквідністю комерційного банку для забезпечення різновидів фінансової безпеки.

Головними інструментами управління ліквідністю комерційного банку є ресурсотворююча безпека, депозитна безпека та кредитна безпека, валютна

безпека, боргова безпека, інвестиційна безпека, безпека доходів і витрат та безпека ліквідності.

ВИСНОВКИ

В процесі виконання кваліфікаційної роботи нами зроблені наступні висновки:

По перше, під час виконання кваліфікаційної роботи нами було розроблено методичний підхід до оцінки фінансової безпеки банку, який сприятиме мінімізації впливу кризових явищ через напрямки попередження впливу негативних тенденцій та мінімізації ймовірнісних негативних тенденцій.

По друге, обґрунтовано низку принципів, які наочно демонструють закономірності «фінансової безпеки банків.

- комплексності: необхідність врахування зовнішніх та внутрішніх загроз, які впливають на фінансову безпеку банків;
- об'єктивності: оцінка вірогідності зниження рівня фінансової безпеки повинна здійснюватися на основі використання методичних підходів, а не суб'єктивних міркувань аналітиків;
- безперервності й оперативності: процес забезпечення фінансової безпеки банку повинен здійснюватись на постійній основі, що дозволяє своєчасно реагувати на появу зовнішніх та внутрішніх загроз
- конфіденційності: внутрішня інформація банку щодо вірогідності виникнення кризових явищ та зниження фінансової стійкості повинна бути комерційною таємницею банку, оскільки її розголошення може викликати паніку серед його клієнтів;
- законності: заходи, що виконуються в межах, необхідних для забезпечення безпеки банку, ґрунтують ся на чинних Законах України, Постановах Кабінету Міністрів, Указах Президента України, нормативних актах Національного банку, вимогах документів місцевих органів влади та статуту банку;
- самостійності і відповідальності: підрозділи фінансової безпеки банку повинні мати у своєму розпорядженні всі необхідні засоби для

ефективного ви рішення поставлених перед ними завдань, повноваження осіб і підрозділів банківської безпеки суворо регламентуються нормативними актами банків;

- економічної доцільності: забезпечення фінансової безпеки не повинно призводити до погіршення умов діяльності та стану банку, перешкоджати реалізації його інтересів та витрати на їх проведення мають бути адекватними ефективності останніх;

- цілеспрямованості: підтримання фінансової безпеки здійснюються у суворій відповідності до завдань, які вирішує банк згідно із затвердженою його керівництвом комплексною програмою безпеки» [18, 28].

По-третє, Як показали проведені нами дослідження: «за підсумками 2022 року Банк має достатній рівень капіталу з урахуванням поточних вимог Національного банку України. Регулятивний капітал Банку на кінець 2022 року становить 54,5 млрд. грн., а норматив адекватності регулятивного капіталу 23,78% (при нормі >10%). Всі нормативні показники ліквідності Банку значно перевищують норми, встановлені НБУ. Так, на 31 грудня 2022 року коефіцієнт покриття ліквідністю складав 311,01% за всіма валютами (LCRBB) та 260,14% в іноземній валюті (LCRIB) при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 100%. В 2022-2023 роках Банк планував продовжувати рухатися за визначеною у 2021 році траєкторією, включаючи продовження трансформаційних процесів в рамках оновленої Стратегії 2024. Це і розвиток сервісних моделей для клієнтів на основі вивчення та запровадження UI/UX, і підтримка темпу розвитку технологій та інноваційних продуктів Банку, і адаптація та вдосконалення традиційних продуктів до потреб клієнтів, і, звісно, оптимізація внутрішніх процесів банку, системи корпоративного управління, ризик менеджменту та Комплаєнс тощо» [34, 35].

По –четверте, виявлено, що прибуток АТ КБ «Приватбанк» за 2018 - 2022 роки наочно демонструє позитивну тенденцію до збільшення. Так за 2019 рік – прибуток АТ КБ «Приватбанк» складає 32609 млн.грн., за 2020 рік – 24302млн.грн., у 2021 році – 35050млн. грн., а у 2022 році – 32945 млн.грн.

Незважаючи на те, що прибуток у 2022 рік прибуток зменшився на 215 млн. грн. це є позитивною тенденцією, і визначається загальним зниженням розвитку банківської діяльності викликане повномасштабним вторгненням та нестійким політико-економічним станом

Отже, охарактеризовані у дослідженні особливості інформаційних ризиків вимагають, щоб механізми захисту інформаційних активів банку функціонували безперервно, а також регулярно перевірялися на адекватність загрозам, що сприятиме підтриманню фінансової безпеки банківських установ. Актуалізація інформації про фактори ризиків, їх оцінювання й оновлення комплексу заходів з їхньої мінімізації мають проводитися з певною періодичністю, зафіксованою во внутрішніх документах банку, зокрема, в його політиці інформаційної безпеки. Ключовими факторами успіху у процесі реалізації програми зниження інформаційних ризиків є підтримка вищого керівництва банків, наявність документально оформлених процедур всіх етапів управління цими ризиками, чіткий розподіл відповідальності за впровадження засобів контролю, періодичне тестування контрольних інструментів. Перспективи подальших досліджень цієї проблематики полягають у вдосконаленні методів оцінювання передбачуваних та непередбачуваних втрат банків від інформаційних ризиків, а також шляхів мінімізації наслідків їхньої реалізації, особливо у випадках настання надзвичайних обставин, які знаходяться поза впливом банківських установ»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко С.І., Герасимович Характеристика та класифікація загроз у банківській системі України. Стратегічна панорама, 2004. С. 48–52
2. Акціонерний товариство комерційний банк «Приватбанк». Річний звіт. 31 грудня 2022р. URL:
https://static.privatbank.ua/files/dod1_01052023_2022.pdf?_gl=1*11xuon2*_ga*Nzk2OTMwOTE4LjE2Njk1Nzg0MDg.*_ga_C7N2L9YQCQ9*MTcwNDgxMjE2NS43LjEuMTcwNDgxMjIwMi4yMy4wLjA.
3. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру. Економіка і прогнозування. 2006. С. 7–26.
4. Березуцький В.В., Адаменко М.І. Небезпечні виробничі ризики та надійність: навчальний посібник. Харків: 2016. 385с.
5. Бобиль В.В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія / В.В. Бобиль. Дніпропетровськ, 2016. 298 с.
6. Бородай А.О. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки банківської установи. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 16. 2016. С. 494 - 499.
7. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., Наконечний Я.С., Великоіваненко Г.І. Кредитний ризик комерційного банку: навч. Посібник. Київ: Знання, КОО, 2000. 251 с.
8. Вовчак О.Д. Фінансова безпека банківської діяльності: вплив фінансової кризи та інструменти управління. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Вип. 5/1, 2011. С. 63 – 68.
9. Водяницька О. В., Соколова Н. В., Серьогін С. С. Особливості управління банківськими ризиками. Економіка і суспільство. Мукачівський державний університет. 2018. Вип.16. с. 700-704.
10. Гладинець Н.Ю., Хланта С.П. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації. Економіка та суспільство. Мукачівський державний університет. 2017. Випуск 13. С. 1060-1064.

11. Гриценко О.І. Економічна безпека банківської системи України. Вісник НБУ. 2003. 28 с.
12. Демчик І. Управління кредитним ризиком. Банківський менеджмент. 2008. № 8. С. 5 – 11.
13. Демчук Н.І., Абахтімова А.А. Управління банківськими ризиками. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 24. Ч.1. С. 117-119.
14. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці. Журнал європейської економіки. 2010. № 1. С. 108 –124
15. Доходи та витрати банків України. Національний банк України. Офіційний сайт. [URL:https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1](https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1)
16. Євченко Н.Г. Криклій О.А. Вплив ризиків на фінансову безпеку банку . Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Суми : УАБС НБУ, 2009. С. 45–52.
17. Єгоричева С.Б., Онищенко С.В. Менеджмент інформаційних ризиків як умова зміцнення фінансової безпеки. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. Вип.8(08). С 224-231.
18. Єпіфанов А.О., Васильєва Т.А., Козьменко С.М. Управління ризиками банків : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». 2012. 283 с.
19. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності. Київ : КНЕУ, 2002. 190 с.
20. Коваленко В.В. Фінансова безпека банків в умовах воєнного стану. Фінансовий простір. 2022. № 4 (48). URL: <http://fpnpu.cibs.ubs.edu.ua/article/download/272736/268679>
21. Казак О.О., Чистякова Д.С. Управління ризиками інвестиційної діяльності банків в умовах розвитку інформаційної економіки. Ефективна економіка. 2021. №3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/93.pdf

22. Коваленко В.В. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304с.
23. Кочетигова Т., Алейнік А. Сутність та класифікація банківського ризику. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет ім. Сухомлинського. 2017. Вип. 6. С. 715-720.
24. Кібальник Л.О., Напора І.Ю. Концептуальний підхід до формування інформаційної безпеки банківських установ в системі економічної безпеки. Ефективна економіка. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5303>
25. Кльоба Л.Г. Ризик-менеджмент банківської інвестиційної діяльності. Вісник Національного банку України. 2010. № 1. С. 44 – 47/
26. Лавров Р. В. Ризики комерційного банку та ризик-менеджмент в умовах фінансово-економічної нестабільності. Науковий вісник ЧДІЕУ. 2011. № 2 (10). С. 196–201.
27. Лютий І.О., Пікус Р.В. Інвестиційна діяльність комерційних банків: монографія. Івано-Франківськ: ПВНЗ «Галицька академія», 2010. 388с.
28. Мартинюк О.В. Аналіз рівня фінансової безпеки комерційних банків. Modern engineering and innovative technologies. 2020.
29. Методика фінансового скорингу банків від YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/contractor/financial-scoring/method-bank/>
30. Мордань Є.Ю., Журавка О.С., Діденко К.В., Кравченко Я.І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка. Бізнесінформ. 2021. № 1. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/businessinform-2021-1_0-pages-243_251.pdf
31. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

32. Ніколаєнко Ю.В. Процес управління кредитним ризиком як складова частина банківського менеджменту. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №23. С.99-102.
33. Основні показники діяльності банків. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
34. Офіційний сайт АТ КБ «Приватбанк» URL: <https://privatbank.ua/>
35. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності. Київ : КНЕУ, 2003. 347 с.
36. Побережний С.М., Пластун О.Л., Болгар Т.М. Фінансова безпека банківської діяльності. Суми : УАБС НБУ, 2010. 112 с.
37. Поддєрьогін А.М., Бурік Л.Д., Калач Н.Ю. Фінансовий менеджмент. Київ : КНЕУ, 2001. 294 с.
38. Правдиковська І.І., Дорошенко Н.О. Вплив війни на банківську систему України. Молодий вчений. 2022. № 9 (109). С. 150–153. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5583>
39. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова НБУ від 28.08.2001 №361. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM013786>
40. Про затвердження змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова НБУ від 22.10.2021р.№111. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_22102021_111
41. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України. Постанова НБУ від 30 березня 2023 року №40.URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_30032023_40
42. Про внесення змін до Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану Постанова НБУ №36 від 28.03.2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0036500-23#Text>
43. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова правління НБУ від 24 лютого 2022 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/pb22027?an=1&ed=2022_05_19

44. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник; 2-е вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2004. 468 с.
45. Примостка Л.О. Управління банківськими ризиками: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2007. 600 с.
46. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова правління національного банку. №18 від 24.02.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
47. Про схвалення методичних рекомендацій щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України. Постанова правління НБУ №361 від 2.08.2004. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/250308_509601
48. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
49. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 року № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
50. Савчук В.П., Дудка В. Оптимізація фондового портфеля. Управління фінансами. 2010. № 1. С. 60 – 70.
51. Ситник Н.С., Прицак Я.М. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки. Молодий вчений. 2023. №6 (118). С. 94-98.
52. Слєпцова Л. Неідеальний шторм: як українські банки протистоять ризикам воєнного часу. Публікації. Банки. Війна. Страхування. MIND. Незалежний журналістський бізнес портал. URL: <https://mind.ua/publications/20246661-neidealnij-shtorm-yak-ukrayinski-banki-protistoyat-rizikam-voennogo-chasu>
53. Статут акціонерного товариства комерційний банк «Приватбанк» ідентифікаційний номер 14360570. URL: https://static.privatbank.ua/files/statut_privatbank.pdf?_gl=1*5y0l5j*_ga*Nzk2OT

[MwOTE4LjE2Njk1Nzg0MDg.*_ga_C7N2L9YQCQ9*MTcwNDgxMjE2NS43LjEuMTcwNDgxMjI3NC40NS4wLjA.](#)

54. Стешенко О.Д., Нікітенко А.П. Управління кредитним ризиком комерційного банку. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. №42. С. 327 –330.

55. Системно важливі банки України. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about/sib>

56. Ситник Н.С., Стасишин А.В.,Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. Банківська система : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Blashchuk_Petyk_13_end.pdf

57. Ситник Н.С., Васьків І.М. Фінансова безпека банків як один із складників фінансової безпеки держави. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2018. Том 29 (68). № 6. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/10/29-1.pdf>

58. Тимошенко О.В. Основні напрямки зміцнення фінансової безпеки комерційних банків в Україні. Проблеми економіки. 2014. №2. С. 154 -160.

59. Хімич Н. Управління ліквідністю комерційних банків в умовах нестабільності фінансових ринків. Регіональна економіка. Львів, 2008. №3. С. 76 – 83.

60. Хитрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків. Фінанси України. 2004. С . 124 -129.

61. Чибисова В. Проблема ефективного регулювання ліквідності банків у сучасних умовах. Бізнес- Інформ. 2020, №2, с. 350-357. URL: [https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-2_0-pages50_357.p df](https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-2_0-pages50_357.pdf)

62. Шелеметьєва Т.В., Трохимець О.І., Перекрест М.І. Оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку з використанням кількісного методу. Держава та регіони. 2020№5 (117). С. 174-181.

63. Штефан Л.Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України/ Ефективна економіка. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3904>
64. Щибиволок З.І. Аналіз банківської діяльності. Київ : Знання, 2006. 311с.
65. Щуревич О. Удосконалення механізму регулювання ліквідності комерційних банків України. Вісник ОНКУ імені І.І. Мечника. 2016. Т.21. Вип.7-2 (49). С. 164-168. URL: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2016_21_7-2/36.pdf

